

ISTRAŽI

KATUNSKI PUT

KROZ

ZEMLJU STOČARA I SIRA

“Pešterski pašnjaci”

POGODNO ZA:

USLUGE:

IMPRESUM

IZDAVAČ: Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije

WEBSAJT: www.katunroads.me

DIZAJN: Jovan Nikolić

TEKST: Sonja Živaljević, Jelena Krivčević

FOTOGRAFIJA: Jovan Nikolić, Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije

ŠTAMPA: Pro File, Podgorica

TIRAŽ: 1000

GODINA: 2022

Funded by
the European Union

INITIATIVE FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF KOSOVO
INICIATIVA PËR ZVILIMIN E BUDGETSË SË KOSOVËS
INICIATIVA ZA POUJOVPROVËNDNI RAZVJIV KOSOVË

MNE-KOS
IPA CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME
MONTENEGRO-KOSOVO 2014-2020

REGIONALNA RAZVOJNA AGENCIJA
Bjelasica, Komovi & Prokletije

Ministarstvo
javne uprave

The project is funded by the European Union through the program
cross-border cooperation Montenegro - Kosovo

Publikacija je izrađena kroz projekat "Katuni – Nova turistička ponuda Crne Gore i Kosova" koji finansira Evropska unija a kofinansira Ministarstvo javne uprave Crne Gore. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

Bihor - Korita

Bihor - Sipanje

KATUNSKI PUT

PEŠTERSKI PAŠNJACI

Dobrodošli na katunski put Pešterski pašnjaci!

Ovdje turistički vjerovatni niste bili do sada, pa se pripremite da vidite nešto sasvim novo. Otkrivamo vam jedan poseban, stočarski kraj, van svih utabanih turističkih ruta, ali atraktivan i bogat tradicijom i nasleđem. Pešter je jedna posebna zona i za nas iz Crne Gore. Ovo je nepregledna visoravan, najveća na Balkanskom poluostrvu, pa nije ni čudo što je još zovu i balkanskim Tibetom! Najveći njen dio se nalazi u Srbiji, ali se jedan dio proteže i granicom Crne Gore i Srbije, od davnina značajan za crnogorske stočare, i upravo vas tim dijelom i vodimo.

Za razliku od drugih planina u Crnoj Gori, koje su ili šumovite ili stjenovite, ovdje ćete vidjeti sasvim drugu priču. Na nadmorskim visinama od preko 1000 metara nepregledne pašnjake i brežuljke, naizgled sasvim pitom pejzaž prošaran stadima

ovaca i krdima krava. Nemojte da vas ova pustomost zavara – kada na ovim visinama dune vjetar, bez šuma i visokih planina da ga ublaži i uspori, vidjećete planinu u svom surovom rahu, na koje su naši stočari navikli i naučili i tu surovost da private kao sastavni dio svog života na planini. Zato ni stočarske kolibe ovdje nisu potpuno tradicionalne, umorili su se naši stočari da ih nanovo i nanovo prave nakon što ih surovi pešterski vjetrovi oduvaju. Pa su iskoristili blagodeti modernih materijala kako bi sačuvali krov nad glavom i kad je nevrijeme. Ali ne brinite, ostalo je tradicije na pretek, baš je to ono što želimo da vam pokazemo, uz veličanstvene pejzaže Peštera.

Ono što je najznačajnije da upoznate su upravo naši stočari. Nemojte misliti da gorštaci potekli iz ovih surovih predjela nemaju toplinu i gostoprимstvo koje će učiniti da se osjećate kao kod porodice. Naprotiv! Svaki će putnik ovdje biti dočekan

kao najrođeniji, niko se neće pustiti da ode gladan ili žedan. Vjerujte nam, istražujući ovu zonu i sami smo bili obasuti tom njihovom uobičajenom pažnjom, čak i od onih koji su nam djelovali nepristupačno. Ako ste putovali drugim katunskim putevima u Crnoj Gori, ovaj će vam biti drugačiji, jer u ovoj zoni živi dominantno bošnjačko stanovništvo, sa svojom kulturom, gastronomijom, običajima. Zato ćete i uživati, ta raznolikost crnogorskih predjela i naroda je ono na šta smo najviše i ponosni, i što želimo da vam pokažemo. A kako je ova staza nastala u saradnji sa partnerima sa Kosova, preporučujemo da samo produžite preko granice, i obiđete kosovski dio puta, pa da vidite i tradiciju naših komšija тамо, где dominira albansko stanovništvo. Granični su predjeli prava poslastica, na maloj teritoriji obilje kultura i različitih uticaja, kao stvoreni za istraživanje.

Pa, da ne dužimo priču, svakako ćete se u ovo što pričamo i sami uvjeriti. Nego da krenemo u konkretnе stvari, da vam približimo ovaj kraj па да znate шта valja vidjeti, probati, znati. Uživajte!

Kaludarske kape

Pešter

PEŠTERSKA VISORAVAN

Pešterska visoravan je čudno prostranstvo. Bez drveta, bez zvuka, naizgled jednoličan pejzaž, poput pustinjskog. Samo što su dine maskirane niskom travom. Ipak, vožnja kroz ovo područje je poseban, uzbudljiv doživljaj. Visoravni nisu prazni prostori. One kriju i otkrivaju neke druge dimenzije, prostorne i vremenske.

Pešterska visoravan je najveća na Balkanu i jedna od najvećih u Evropi. Na nadmorskoj visini od 1150 metara, na površini od 63 km², prostire se jedinstveno, ni sa čim uporedivo područje. Nепregledan pašnjak. Danas na teritoriji Crne Gore, Srbije i Kosova.

Peštersko polje je u novijoj geološkoj prošlosti bilo jezero. Od jezera je ostalo jedino močvarno područje u blizini sela Tuzinje, izvorište najkvalitetnijeg treseta u Evropi.

Reljef visoravni, kraške površi, čine mnogi tipični

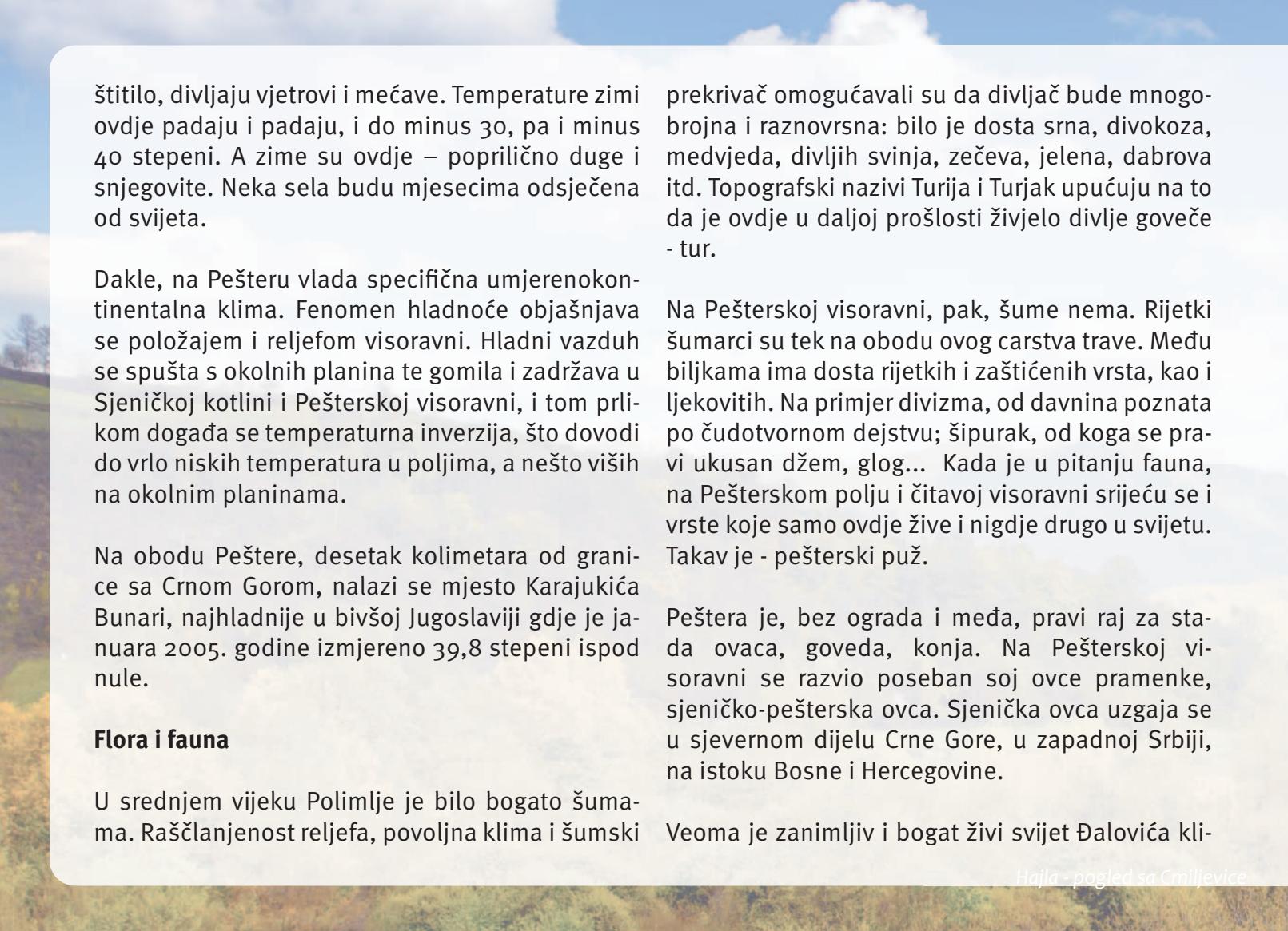
kraški oblici: vrtače, škrape, jame, pećine, rijeke ponornice.

Otuda i ime visoravni: peštera je stara slovenska riječ koja označava pećinu. Samo na teritoriji Bijelog Polja registrovano je više od stotinu speleoloških objekata.

Ka Pešteru i granici sa Kosovom i Srbijom gravitira područje na kom su gradovi Rožaje, Petnjica, Berane i Bijelo Polje, kao i brojna sela oko većih i manjih vodotoka, pritoka Lima. Oduvijek je ovo izrazito stočarsko područje, pa su obod Peštare i sama visoravan, sa nepreglednim travnatim tepihom, bili pogodni za ljetnju ispašu i katunski način života.

Klima

Ako izuzmemo par ljetnjih mjeseci, Pešter je surovi (sibirski) plato na kom, bez ičega što bi ga za-

Štitilo, divljaju vjetrovi i mećave. Temperature zimi ovdje padaju i padaju, i do minus 30, pa i minus 40 stepeni. A zime su ovdje – poprilično duge i snjegovite. Neka sela budu mjesecima odsjećena od svijeta.

Dakle, na Pešteru vlada specifična umjerenokontinentalna klima. Fenomen hladnoće objašnjava se položajem i reljefom visoravni. Hladni vazduh se spušta s okolnih planina te gomila i zadržava u Sjeničkoj kotlini i Pešterskoj visoravni, i tom prilikom događa se temperaturna inverzija, što dovodi do vrlo niskih temperatura u poljima, a nešto viših na okolnim planinama.

Na obodu Peštare, desetak kolimetara od granice sa Crnom Gorom, nalazi se mjesto Karajukića Bunari, najhladnije u bivšoj Jugoslaviji gdje je januara 2005. godine izmjereno 39,8 stepeni ispod nule.

Flora i fauna

U srednjem vijeku Polimlje je bilo bogato šumama. Raščlanjenost reljefa, povoljna klima i šumski

prekrivač omogućavali su da divljač bude mnogo-brojna i raznovrsna: bilo je dosta srna, divokoza, medvjeda, divljih svinja, zečeva, jelena, dabrova itd. Topografski nazivi Turija i Turjak upućuju na to da je ovdje u daljoj prošlosti živjelo divlje goveče - tur.

Na Pešterskoj visoravni, pak, šume nema. Rijetki šumarnici su tek na obodu ovog carstva trave. Među biljkama ima dosta rijetkih i zaštićenih vrsta, kao i ljekovitih. Na primjer divizma, od davnina poznata po čudotvornom dejstvu; šipurak, od koga se pravi ukusan džem, glog... Kada je u pitanju fauna, na Pešterskom polju i čitavoj visoravni srijeću se i vrste koje samo ovdje žive i nigdje drugo u svijetu. Takav je - pešterski puž.

Peštera je, bez ograda i međa, pravi raj za stada ovaca, goveda, konja. Na Pešterskoj visoravni se razvio poseban soj ovce pramenke, sjeničko-pešterska ovca. Sjenička ovca uzgaja se u sjevernom dijelu Crne Gore, u zapadnoj Srbiji, na istoku Bosne i Hercegovine.

Veoma je zanimljiv i bogat živi svijet Đalovića kli-

sure. U njoj su pronađene mnoge endemske biljke: Nikolin karanfil, Nikolina zečina, piramidalni zvončić, trolisna skakavica, Deflerova lazarkinja, crnogorska mlječika, velika žutilovka i zvončić. Ovdje uspijeva veliki broj ljekovitih biljaka: bijela rada, divizma, žuta i bijela djetelina, glog, šipurak, rekinja, llijeska, kupina i dr. Na samom ulazu u pećinu rastu endemične vrste - Blagojev jeremičak i javor gluvač. Životinjski svijet u klisuri je takođe raznovrstan, tu su lisice, vukovi zečevi, od glodara mogu se vidjeti miševi, krtice, puhovi, a od ptica kreštalica, svraka, vrana, štiglica, jarebica, jastreb, kobac, sova, poljska ševa, ždralovi. Od gmičavaca sreću se zmije šarka, poskok, smuk, zatim beznogi gušter užak, zelembać. Od vodozemaca daždevnjak, žaba kreketuša.

U Đalovića pećini nema biljaka, ali ima sitnih životinja. U njoj živi obični slijepi miš, tamni slijepi miš i veliki potkovičar. Od paukova kojih ima dosta, poznata vrsta je vučiji pauk. Od insekata najzastupljeniji je red tvrdokrilaca sa brojnim endemičnim vrstama, poznata vrsta je Remyella montenegrina – Leidova buba.

Pećine

Na području opštine Bijelo Polje registrovano je i opisano 114 speleoloških lokaliteta, na području opštine Berane 90, a na području opštine Petnjića 24 lokaliteta.

Najduža pećina u Crnoj Gori - Pećina nad Vražjim firovima 17,5 km, nalazi se u opštini Bijelo Polje, a u istraživanom regionu je osam pećina dužih od 1000 m. Tri pećine duže od 1000 m se nalaze na području opštine Bijelo Polje, jedna na području opštine Berane.

Đalovića pećina ili Pećina nad Vražjim firovima ldući uzvodno kroz Đalovića klisuru (zaštićeno prirodno područje) na zapadnom obodu Pešterske visoravni, poslije tri kilometra od Podvrške crkve nalazi se lokalitet Vražji firovi. Iznad firova, stepenasto povezanih kotlastih udubljenja ispunjenih vodom, na nadmorskoj visini od 820 metara, nalazi se ulaz u najljepšu pećinu Crne Gore i jednu od najljepših pećina u Evropi.

Pećina nad Vražjim firovima (Đalovića pećina)

Pećina nad Vražjim firovima (Đalovića pećina) je najduža pećina u Crnoj Gori, a nakon 25 godina istraživanja, istraženo više od 17 km.

Pećina nad Vražjim firovima sastoji se od većeg broja kanala, hodnika i dvorana. Od prostranog ulaza, put kroz pećinu vodi kroz negostuljivu „Kanal sa jezerima“. Stalnih jezera u ovom kanalu ima 15 a periodičnih između 20 i 30. Slijedi „Veliki“ i „Mali labyrin“, splet petnaestak kanala različitih dimenzija. Mnogi smatraju ovaj dio pećine najljepšim jer je tu i najveća koncentracija pećinskih ukrasa različitih oblika i boja.

Veliki kanal dominira u odnosu na sve ostale djelove pećine. Njegova prosječna širina je oko 8 m mada može da dostigne i 20 m, a prosječna visina oko 20 m, dok na pojedinim mjestima dostiže i 60 m, tako da se može smjestiti zgrada od 20 spratova. Posebno divljenje zaslužuje ogromna dvorana „Katedrala“, sa velikim stalagmitom čija je visina oko 18 metara. To je najviši sta-

lagmit u pećini, mada ima još nekoliko visine oko 10 metara.

Četvrta cijelina se nalazi iza sifona. Taj dio pećine obiluje vodom ali ima i veliku koncentraciju pećinskih ukrasa. Izdvaja se „Kristalna odaja“ sa veoma lijepim i rijetkim pećinskim sedimentima. U ovom djelu otkriven je i lijep vodopad visok oko šest metara.

- Najveće jezero: „Dugo jezero“ – 220 metara
- Najviši stalagmit: „Monolit“ – 18 metara, dostiže visinu zgrade od šest spratova
  - Najveća dvorana: „Veliki brat“, čije su dimenzijsi fudbalskog igrališta. Dužina je 100 metara, širina 40 metara.
  - Najduži kanal: „Dugi kanal“ – oko 5 kilometara
    - Najduži sifon: „Češki“ – 70 metara

Pećina je svijet u potpunom mraku, sa stalom temperaturom od 8 do 12 stepeni.

Đalovića klisura, u kojoj se nalaze

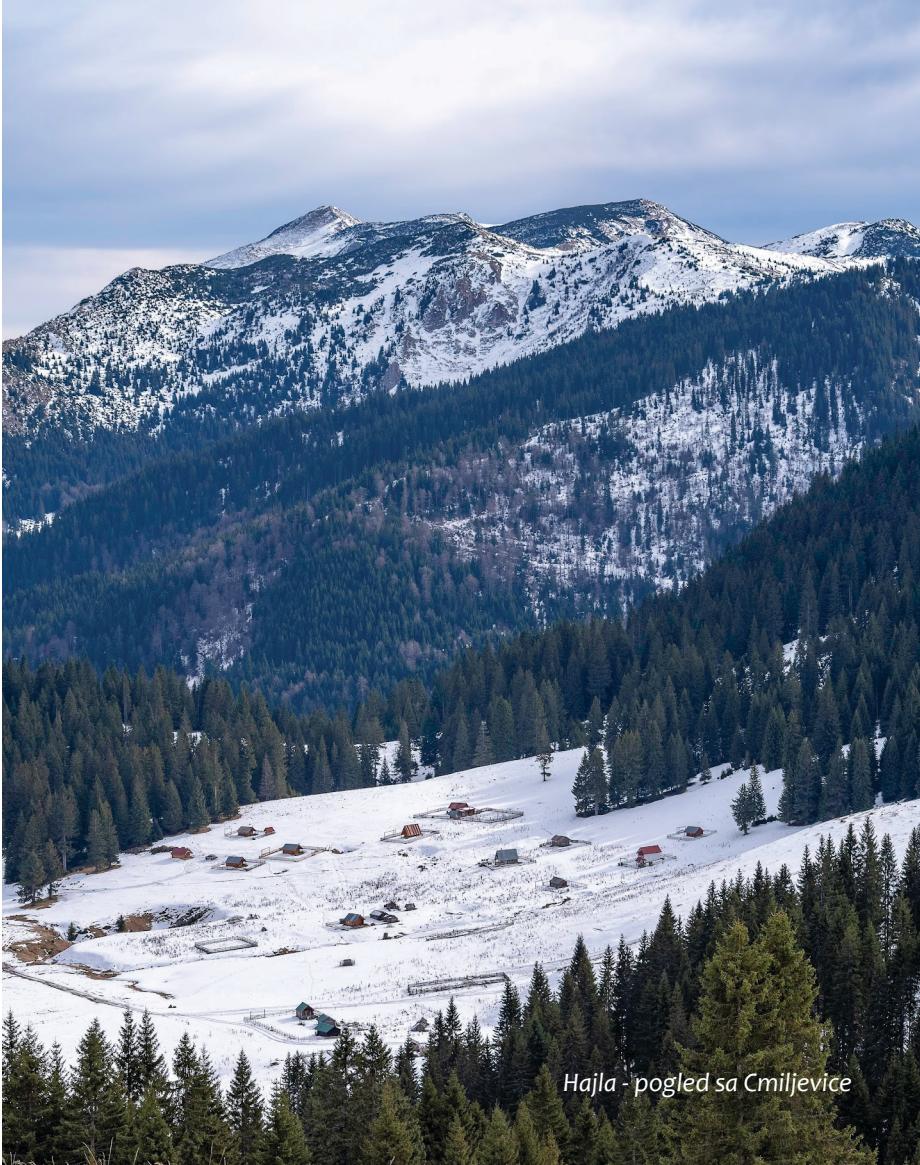
ulazi u Đalovića pećinu, je zaštićeno područje prirode u kategoriji „spomenik prirode”, to je i NATURA 2000 Emerald područje, a prepoznato je i kao ekološki značajan lokalitet. Površina zaštićenog područja iznosi 1600 hektara.

Radmanske pećine

Do Radmanske klisure (oko 1000 metara nadmorske visine) dolazi se iz mjesta Petnjica, preko sela Radmanci. Klisura je od Petnjice udaljena pet kilometara.

U Radmanskoj klisuri istraženo je šest pećina. Pećine nijesu duge, oko 50 metara dužine, ali imaju izvanredan arheološki i naučni, pa samim tim i turistički značaj.

Lokalitet Torine, sa čuvenom Zazidanom pećinom odnosno utvrđenjem, prema mišljenju stručnjaka je najvredniji i najbogatiji u Crnoj Gori iz doba neolita, tj. mlađeg bronzanog doba (između trećeg i drugog milenijuma prije nove ere).

Hajla - pogled sa Cmiljevice

PLANINE

Hajla

Dok krstarite Pešterom, planina Hajla, jedna od najljepših u regionu, biće vam često u vidokrugu. Na samoj je crnogorsko-kosovskoj granici. Ulogu graničnika imala je često i u prošlosti. Međutim, ona je i spona dvije prirodne cjeline, od kad postoji, ali i ljudi. Hajla pripada sjevernom dijelu Prokletija, njegov je najviši masiv. Sa zapada je ograničena Bogskom rijekom. Sa juga snažnom Pećkom Bistricom koja se probija prelijepom Rugovskom klisurom. Baš klisurom spuštaju se padine Hajle, donoseći Bistrici više pritoka. Najvažnija je, kažu, Alagina rijeka.

Hajla je sačinjena i od krečnjaka i od vulkanskih silikata, pa je zato reljef raznovrstan, razuđen, oblici svakojaki. Stjenoviti grebeni, prevoji, uvalje, doline, visoravni, travnate padine, šume, potoci, još su prilično nepoznati čak i žiteljima Crne Gore.

Hajla ima i „svoje“ drvo: moliku, endemični bor (*Pinus peuce*) guste, široke, „razbacane“ krošnje. Endemične vrste su i ibrišim karanfil (*Dianthus superbus*), bjelolisni, sniježni runolist (*Leontopodium nivale*), Wulfenija blecicci, ... i drugo društvo latinskog imena i prezimena. Hajla je prepuna mirisa. Ne samo trave gdje se nadmeću i lincura, čemerika, jablan, hajdučka trava, jedić, nego i žbunja kleke, šuma crnog i bijelog bora, bora krivulja, jela, smreke, breze.

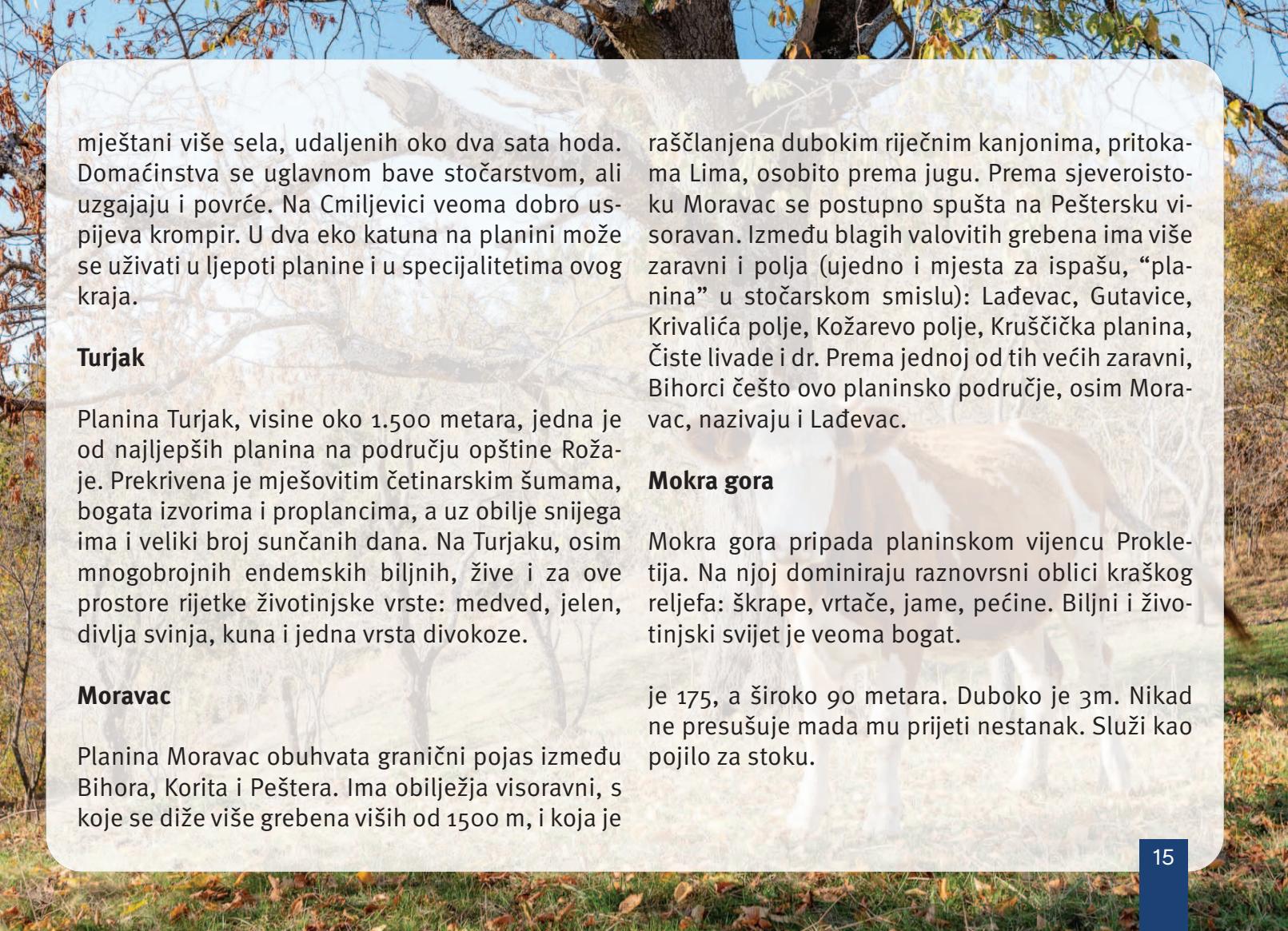
Cmiljevica

Planina Cmiljevica nalazi se na granici Crne Gore i Kosova, između gradova Berane i Rožaje i rugovskog kraja na jugu. Na obronku planine nalazi se poznato skijalište „Lokve“.

Planina je visoka 1963 m, pitoma je, ima dosta vode, livada, šume. Na katune na Cmiljevici izdižu

Moravac

mještani više sela, udaljenih oko dva sata hoda. Domaćinstva se uglavnom bave stočarstvom, ali uzbudljivo i povrće. Na Cmiljevici veoma dobro uspijeva krompir. U dva eko katuna na planini može se uživati u ljepoti planine i u specijalitetima ovog kraja.

Turjak

Planina Turjak, visine oko 1.500 metara, jedna je od najljepših planina na području opštine Rožaje. Prekrivena je mješovitim četinarskim šumama, bogata izvorima i proplancima, a uz obilje snijega ima i veliki broj sunčanih dana. Na Turjaku, osim mnogobrojnih endemske biljnike, žive i za ove prostore rijetke životinjske vrste: medved, jelen, divlja svinja, kuna i jedna vrsta divokoze.

Moravac

Planina Moravac obuhvata granični pojas između Bihora, Korita i Peštera. Ima obilježja visoravnini, s koje se diže više grebena viših od 1500 m, i koja je

raščlanjena dubokim riječnim kanjonima, pritoka Lima, osobito prema jugu. Prema sjeveroistoku Moravac se postupno spušta na Peštersku visoravan. Između blagih valovitih grebena ima više zaravni i polja (ujedno i mjesta za ispašu, "planina" u stočarskom smislu): Lađevac, Gutavice, Krivalića polje, Kožarevo polje, Kruščička planina, Čiste livade i dr. Prema jednoj od tih većih zaravni, Bihorci često ovo planinsko područje, osim Moravac, nazivaju i Lađevac.

Mokra gora

Mokra gora pripada planinskom vijencu Prokletija. Na njoj dominiraju raznovrsni oblici kraškog reljefa: škrape, vrtače, jame, pećine. Biljni i životinjski svijet je veoma bogat.

je 175, a široko 90 metara. Duboko je 3m. Nikad ne presušuje mada mu prijeti nestanak. Služi kao pojilo za stoku.

Hajdar-pašina džamija u Radulicima

ISTORIJA

Brojni arheološki nalazi potvrđuju da je Polimlje bilo naseljeno još u neolitu. Najstariji stanovnici ovoga kraja su bili Iliri. Zatim, oko 390. godine prije naše ere sa zapada su došli Kelti, ali oni nisu bitno uticali na etničku strukturu ovog kraja. I nakon pada ilirske države pod vlast Rimljana 35-33. godine prije naše ere, u ovom kraju se zadržalo ilirsko stanovištvo, koje je uglavnom bilo stočarsko. O prisustvu Rimljana govore ostaci groblja koja narod zove "rimsко" ili "latinsko groblje". Nakon podjele, ovo područje ulazi u sastav Istočnog rimskog carstva. Slijedi dolazak Slovena na Balkansko poluostrvo u 6. i 7. vijeku, no kako su zajedno sa Slovenima prodirali i Avari (Obri), oni su prvi zauzeli ovo područje. Uprkos stalnim osvajanjima, u ovom području je ostalo dosta starosjedelačkog stanovištva koje s euglavnom bavilo stočarstvom. Oni se kroz istorijske izvore pominju kao Vlasi, poseban narod prisutan ovdje od davnina, ali prisutan i u drugim krajevima Crne Gore, Albanije, Kosova, Bosne i Hercegovine, dominat-

no na velikim nadmorskim visinama, i poznat po stočarstvu. Smatra se da su potomci Ilira, ali i da su možda ovdje bili i prije Ilira. I smatra se da su oni sa sobom donijeli tradiciju izdiga na katune, što su prihvatali i narodi koji su došli poslije njih. Oni su u svojoj tradiciji istrajavali i tokom ratova i velikih osvajanja, asimilovani od strane lokalnog stanovništva, pa se može reći da svi narodi prisutni na ovim prostorima danas u manjoj ili većoj mjeri imaju i njihove krvi. O njihovom prisustvu svjedoči i činjenica da je u ovoj oblasti prisutan i veliki broj stećaka, koje lokalno stanovištvo naziva latinskim ili vlaškim grobljima. Na žalost, dosta su zarasli u travu i šumu i nisu dobro očuvani, ali su rasuti po cijeloj ovoj teritoriji.

Tokom osmanskog perioda, stanovništvo ovog kraja je uglavnom primilo Islam kao religiju, a od Turaka prihvatilo i neke važne vještine i znanja – prevashodno trgovački duh i preduzimljivost, pa nije ni čudo što su upravo kroz ovu zonu prolazi-

le glavne trgovačke rute koje su oblikovale život ovog prostora.

I, ne bismo dalje o istoriji. Znate, na Balkanu su pitanja istorije često i najosjetljivija pitanja, i svaki narod ima svoju verziju. Ne bismo u to ni da zalamo, niti je važno za našu priču, nemamo dovoljno prostora da vam sve verzije prikažemo. Važno je samo da znate da je ovo naizgled zabačeno mjesto kroz istoriju bilo jedno od najznačajnijih za cijelu regiju, upravo zbog trgovačkih puteva koji su povezivali zemlje Evrope sa jugoistočnim dijelom Balkanskog poluostrva i vezivali se za čuveni Carigradski drum.

Važno je da znate da je zbog tog značaja bilo osvajano, ponovo vraćano, da su se civilizacije milom ili silom ovdje smjenjivale, i ostavile vam tragove još od davnih vremena da u njima i danas uživate. Pa vi sami napravite svoju verziju istorije onako kako vi zaključite, ako vam je do istorije. Ono što izdvajamo kao najznačajnije, što svjedoči o životu u ovim predjelima, su arheološka nalazišta kojih ovdje ima mnogo.

ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA

Torine. Stanište sezonskog tipa na ulazu u Radmansku klisuru, prostire se na platou površine šest hektara. Na ovom nalazištu karakterističan je veliki broj fragmenata keramike. Pronađeno je i dosta sačuvanih cijelih posuda, kao i veliki broj predmeta od kostiju i jelenskog roga, kao i odbitaka od kamena i noževa od kremena. Sve je to u postavci Polimskog muzeja u Beranama.

Pećina Grad. U Radmanskoj klisuri, u opštini Petnjica. Radi se o lokalitetu koji se nalazi u samoj pećini. Prvobitna istraživanja otkrila su nalazište iz bronzanog doba, ali je kasnije pronađena fibula iz rimskog perioda. Da su ostaci iz antičkog doba potvrđuje i zid kojim je Grad potpuno odvojen od okoline. Zid je na pojedinim mjestima visok i do 8 metara. Tokom sistematskih arheoloških istraživanja pronađeo je nekoliko bronzanih novčića, vrhovi strelica i fragmenti keramike što ukazuje na period od četvrtog do šestog vijeka nove ere.

„Vila Rustika“ u Bistrici. Riječ je o lokalitetu koji

se nalazi na privatnom posjedu, a koji je samo djelimično istražen. Radi se o rimskoj kući na teritoriji opštine Bijelo Polje. Tokom istraživanja uočeno je da se ne radi samo o kući nekog rimskog bogataša, već da je u pitanju čitav kastel – stanište.

Na lokalitetu **Gradina** na Ganića kršu u Rožajama izvode se konzervatorski radovi na iskopinama antičkog zida.

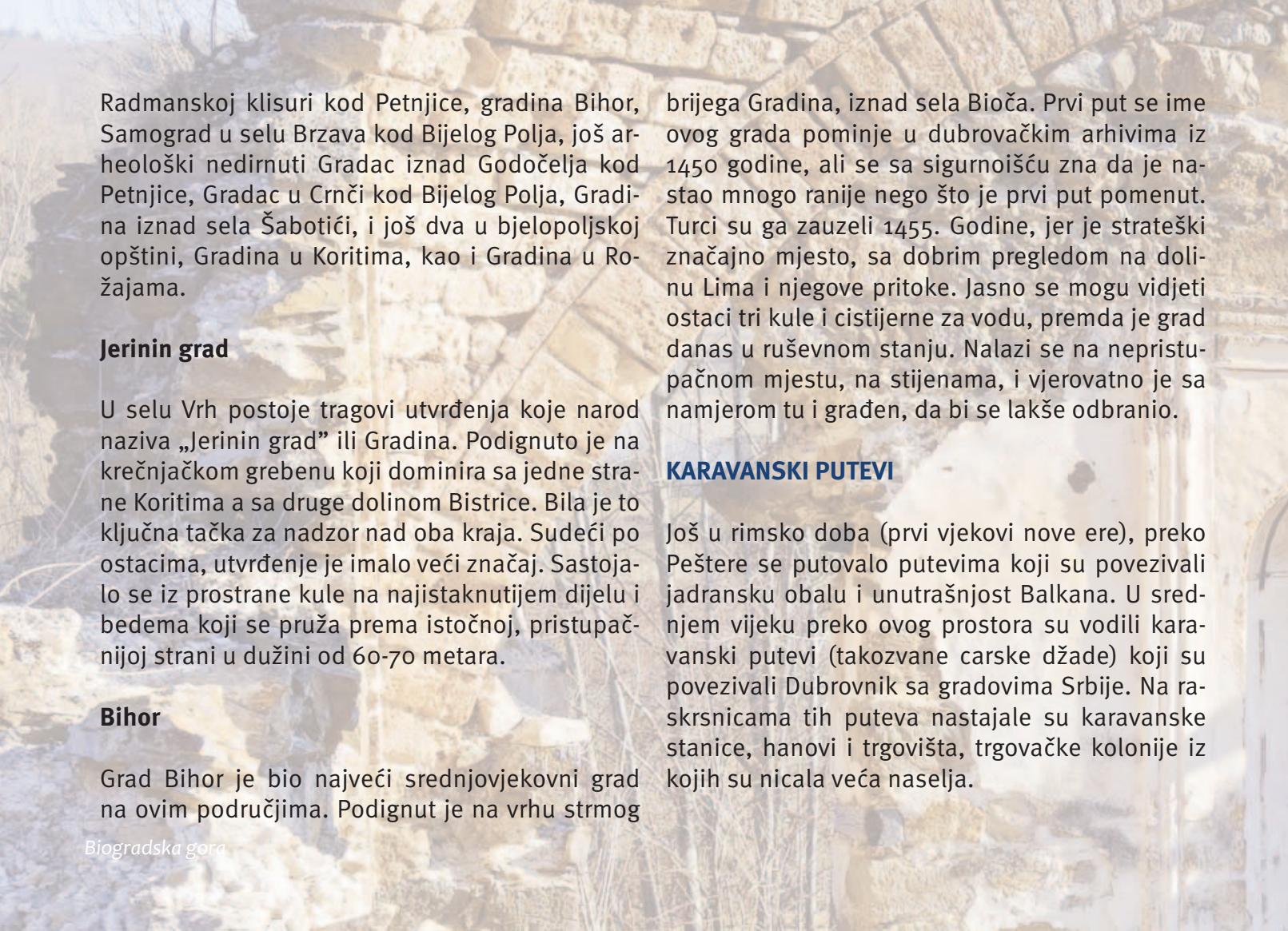
Stari gradovi

Na Pešterskoj visoravni i u okolnim selima, sve do Lima, ima mnogo tragova starih naselja, utvrđenja, crkava, gradova. O drevnosti svjedoče i stara groblja koje narod naziva „grčka“ ili „latinska“, kao i stećci i nadgrobne ploče čije vrijeme nastanka nije utvrđeno.

Ovo je odvijek bilo granično područje i prostor komunikacija, sa ko zna koliko starih gradova, takozvanih gradina. Evo samo nekih od utvrđenih gradova koji su do sada otkriveni u Polimlju: Tumbarice u Donjoj Ržanici, Gradac u Budimlji, Pećina Grad u

Radmanska klisura

Radmanskoj klisuri kod Petnjice, gradina Bihor, Samograd u selu Brzava kod Bijelog Polja, još arheološki nedirnuti Gradac iznad Godočelja kod Petnjice, Gradac u Crnči kod Bijelog Polja, Gradina iznad sela Šabotići, i još dva u bjelopoljskoj opštini, Gradina u Koritima, kao i Gradina u Rožajama.

Jerinin grad

U selu Vrh postoje tragovi utvrđenja koje narod naziva „Jerinin grad“ ili Gradina. Podignuto je na krečnjačkom grebenu koji dominira sa jedne strane Koritima a sa druge dolinom Bistrice. Bila je to ključna tačka za nadzor nad oba kraja. Sudeći po ostacima, utvrđenje je imalo veći značaj. Sastojalo se iz prostrane kule na najistaknutijem dijelu i bedema koji se pruža prema istočnoj, pristupačnijoj strani u dužini od 60-70 metara.

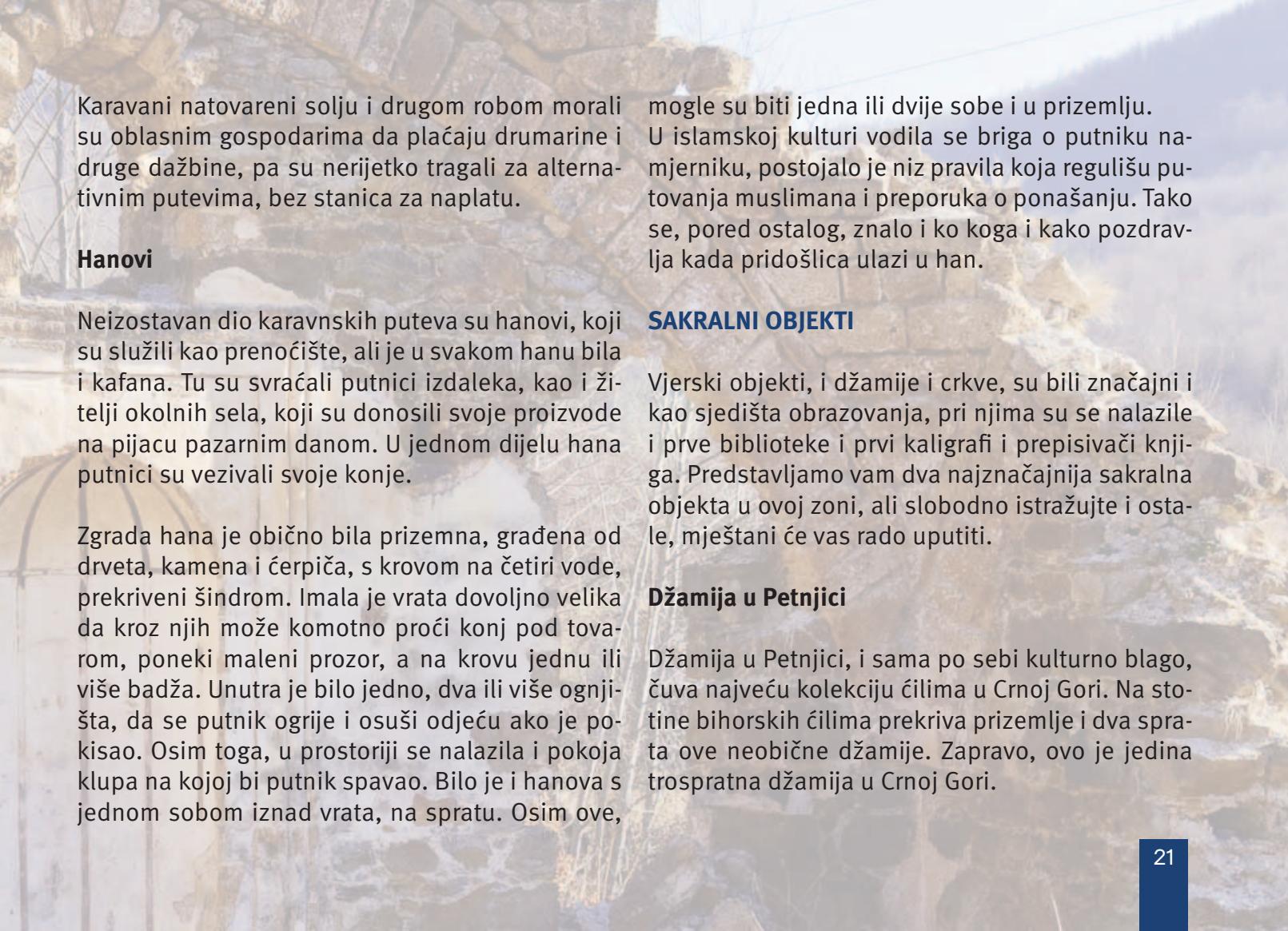
Bihor

Grad Bihor je bio najveći srednjovjekovni grad na ovim područjima. Podignut je na vrhu strmog

brijega Gradina, iznad sela Bioča. Prvi put se ime ovog grada pominje u dubrovačkim arhivima iz 1450 godine, ali se sa sigurnošću zna da je nastao mnogo ranije nego što je prvi put pomenut. Turci su ga zauzeli 1455. Godine, jer je strateški značajno mjesto, sa dobrim pregledom na dolinu Lima i njegove pritoke. Jasno se mogu vidjeti ostaci tri kule i cistijerne za vodu, premda je grad danas u ruševnom stanju. Nalazi se na nepristupačnom mjestu, na stijenama, i vjerovatno je sa namjerom tu i građen, da bi se lakše odbranio.

KARAVANSKI PUTEVI

Još u rimsko doba (prvi vjekovi nove ere), preko Peštare se putovalo putevima koji su povezivali jadransku obalu i unutrašnjost Balkana. U srednjem vijeku preko ovog prostora su vodili karavanski putevi (takozvane carske džade) koji su povezivali Dubrovnik sa gradovima Srbije. Na raskrsnicama tih puteva nastajale su karavanske stanice, hanovi i trgovčišta, trgovačke kolonije iz kojih su nicala veća naselja.

Karavani natovareni solju i drugom robom morali su oblasnim gospodarima da plaćaju drumarine i druge dažbine, pa su nerijetko tragali za alternativnim putevima, bez stanica za naplatu.

Hanovi

Neizostavan dio karavnskih puteva su hanovi, koji su služili kao prenoćište, ali je u svakom hanu bila i kafana. Tu su svraćali putnici izdaleka, kao i žitelji okolnih sela, koji su donosili svoje proizvode na pijacu pazarnim danom. U jednom dijelu hana putnici su vezivali svoje konje.

Zgrada hana je obično bila prizemna, građena od drveta, kamena i čerpiča, s krovom na četiri vode, prekriveni šindrom. Imala je vrata dovoljno velika da kroz njih može komotno proći konj pod tovarom, poneki maleni prozor, a na krovu jednu ili više badža. Unutra je bilo jedno, dva ili više ognjišta, da se putnik ogrije i osuši odjeću ako je pokisao. Osim toga, u prostoriji se nalazila i pokoja klupa na kojoj bi putnik spavao. Bilo je i hanova s jednom sobom iznad vrata, na spratu. Osim ove,

mogle su biti jedna ili dvije sobe i u prizemlju. U islamskoj kulturi vodila se briga o putniku namjerniku, postojalo je niz pravila koja regulišu putovanja muslimana i preporuka o ponašanju. Tako se, pored ostalog, znalo i ko koga i kako pozdravlja kada pridošlica ulazi u han.

SAKRALNI OBJEKTI

Vjerski objekti, i džamije i crkve, su bili značajni i kao sjedišta obrazovanja, pri njima su se nalazile i prve biblioteke i prvi kaligrafi i prepisivači knjiga. Predstavljamo vam dva najznačajnija sakralna objekta u ovoj zoni, ali slobodno istražujte i ostale, mještani će vas rado uputiti.

Džamija u Petnjici

Džamija u Petnjici, i sama po sebi kulturno blago, čuva najveću kolekciju čilima u Crnoj Gori. Na stotinebihorskih čilima prekriva prizemlje i dva sprata ove neobične džamije. Zapravo, ovo je jedina trospратna džamija u Crnoj Gori.

Džamija u Petnjici

BISMILLAHI -
RAHMANI - RRAHIM.

OVA DŽAMIJA PRVA U BÍHORU
PODIGHUTA JE ZA VAKTA
HAJDAR PAŠE UZ ALLAHOVU
POMOC OBNOVI JE I UTVRDI
MUSTAFÁ-MUJKO ŠABOTIĆ SA
SINOVIMA: EDINOM, ERNADOM I
ALMIROM.

2005-1426. GODINE

© 2005. M. Šabotić, Petnjići, BiH
Foto: M. Šabotić, Petnjići, BiH
www.muhamed-shabotic.com

Jedna je od najvećih džamija na Balkanu, jedinstvene arhitekture, sa drvenim, ručno rezbarenim stubovima. Može da primi i do 1200 vjernika.

Ne zna se sa sigurnošću kada je podignuta. Vjeruje se da nikada nije stradala jer njene temelje čuvaju meleci – anđeli, kao i pokloni Bihoraca dati za napredak porodice i čitavog kraja.

Narodno predanje kaže da je podignuta krajem 16. vijeka, a historičari njenu izgradnju povezuju sa dolaskom Hajdar-paše Selima, 1689.

godine, kada je izgrađeno više objekata orientalnog stila u Bihoru i Limskoj dolini. Njen prvobitni izgled znatno se razlikovao od današnjeg. Obim zgrade je bio manji, prvi sprat napravljen od kamena, a drugi od drveta. Minare je bilo drveno, a džamija je bila pokrivena tahtom. U narodu postoji predanje da je kamen za njenu izgradnju donešen sa džamije koja se nalazila u srednjovje-

kovnom utvrđenju Bihor.

Krajem 17. i početkom 18. vijeka broj stanovnika u petnjičkom kraju je rastao, a Petnjička je prerasla u značajno okružno središte. Džamija je postala premala, pa se 1901. godine krenulo sa proširenjem. Materijal za dogradnju obezbijedio je narod ovog kraja dobrotoljnim darovima i priložima. Veličina dograđene džamije je bila $15,80 \times 13,20$ m, imala je tri sprata i drveno minare znatno više od današnjeg.

Tokom 20. vijeka džamija je pretrpjela nekoliko promjena, da bi joj poslednjom rekonstrukcijom 2005. godine, bio vraćen pređašnji izgled. Džamija u Petnjiči imala je veoma značajnu ulogu u opismenjavanju i očuvanju kulturnog identiteta Bihoraca. U arhivu džamije i danas se čuvaju liste rođenih, vjenčanih, kao i druge pojedinosti o stanovništvu ovog kraja.

Manastir Podvrh

Manastir Podvrh

Manastir Podvrh se nalazi pored izvora rijeke Bi-strice, oko 25 kilometara od Bijelog Polja. Prema natpisu na kamenoj ploči iznad glavnog ulaza, manastirska crkva Svetog Nikole sazidana je 1606. godine. Oslikana je 1613/14. godine. Autor fresaka je vrsni umjetnik pop Strahinja iz Budimlje.

Pop Strahinja iz Budimlje kod Berana je prvi domaćinski umjetnik. Do njegove pojave u ovom dijelu Polimljia radile su grčke radionice i to skromnih likovnih dostignuća. Kako se vjeruje, rođen je 1548. godine u Budimlji kod Berana i tokom svog dugog života postaje "rodonačelnik sjajnog razvoja sarkalnog slikarstva postvizijske provinijencije". Ikone izuzetne ljepote u crkvi Svetog Nikole slikali su Jovan zvani Kozma i njegov pomoćnik Radul.

Manastir je poznat i po tome što je u njemu, 1960. godine, pored ostalih rukopisa pronađeno i Divoško jevanđelje, glavni čirilski spomenik bosanskih pergamentnih rukopisa XIV vijeka. Jevanđelje je nastalo oko 1330. godine i čuveno je po ljepoti

ilustracija. Nazvano je po naručiocu, plemiću Divošu Tihoradiću.

Bistrica

SELA I KATUNI

TORINE – najstariji katun

Na arheološkom lokalitetu Torine kod Petnjice, na dubini od svega pola metra, otkrivena je kuća iz bronzanog doba, u kojoj je, oko ognjišta, nađen veliki broj cijelih keramičkih sudova, koštanih alatki, pijuka od jelenskih rogova, igala, šila i probadača. Sve ukazuje na to da se radi o ljetnjem sezonskom naselju, preteči današnjih katuna.

Dakle, istorija sezonskog, ljetnjeg boravka sa stokom izvan sela, na planini, veoma je duga, uostalom kao i u drugim područjima Crne Gore.

Danas je mnogo manje “živih” katuna nego nekad, i mnogo manje stoke, ali blizina sela i bolji uslovi možda će učiniti da se na pešterskim pašnjacima opet bijele stada od hiljadu i više ovaca.

SELO BISTRICA

Sela u dolini rijeke Bistrice pominju se još u tur-

skom popisu iz 1571. godine. Njihov centar nekada je bilo naselje Kule gdje je Hajdar-paša Selim podigao četvorospratnu kulu iz koje je upravljao ovim krajem. Centar se polako pomjerao ka vodenicima, blizu kojih je otvorena i prva kafana (kahva). Tu prvu kafanu, odnijela je rijeka Bistrica 1896. godine, a u narodu je ostala izreka, “Mahnita je voda donijela, a mutna odnijela”.

I pored toga, kafane su nicale kao pečurke, pa su po njima i naselje nazvali Kahve, današnja Bistrica. Seljaci iz okolnih sela dolazili su ovdje da mliju žito i valjaju sukno, a dok bi čekali da se posao obavi, odmarali su se u kahvama. Ubrzo je podignut i prvi han gdje su mogli i da prenoće. Selo se brzo razvijalo, otvarani su dućani, krojačke radnje, brijačnice, aščinice, potkovačnice, konopare, kasapnice i pekare, a Bistrica je postala mjesni i administrativni centar.

Džamija u centru sela podignuta je 1970. godine, na temeljima stare džamije, koja je zapaljena

Dašča rijeka

1943. godine. Prema predanju, staru džamiju podigao je u prvoj polovini 19. vijeka bogati Avdulbeg Hasanbegović. Među posjedima porodice Hasanbegovića bile su i vodenice, valjaonice i jedan od najljepših čardaka u kraju.

Sagrađen prije više od 250 godina, trospratni čardak odolijevao je sve do sedamdesetih godina prošlog vijeka. Od početka 20. vijeka u njemu su složno živjele dvije porodice različite vjere, Hasanbegovići i Đalovići. To dvojno vlasništvo sačuvalo je čardak tokom Drugog svjetskog rata. Bila je to jedina kuća u selu koja nije zapaljena u međuetničkim sukobima.

SELO VRH

Selo ispod Koritske visoravni, na stranama potoka koji tu izvire iz dosta velikog vrela. Kuće su na gornjim zaravnima. Oko njih su livade sa njivicama pod jarim žitima.

Pojilo je jak potok koji pokreće vodenice. Pokraj njega se nailazi na vodeničića starijeg stanovništva. Osim tri stara groblja i crkvišta u njima, u Vrhu

su sačuvani i ostaci jednog utvrđenja. Narod ga kao svuda naziva „Jerinin grad“ ili Gradina. Grad je podignut na krečnjačkom grebenu koji dominira sa jedne strane Koritima a sa druge dolinom Bistrice. On je bio ključna tačka za nadgledanje oba kraja. Sudeći po ostacima, utvrđenje je imalo veći značaj. Sastojalo se iz prostrane kule na najistaknutijem delu i bedema koji se pruža prema istočnoj, pristupačnijoj, strani u dužini od 60-70 metara.

SIPANJE

Naselje vezano za niz dolinica i uvala u podnožju Gvozda, Venca i drugih kosa koje ga dijele od Bihora.

Iako je na krečnjačkoj površi, Sipanje nije bezvodna. U podnožju kosa, gde vododržljivo stenje izbija na površinu, ističu izvori. Iz ovih potiču mali tokovi koji brzo poniru.

Tragovi ranijih naselja su: Selište i u njemu na kraju sela „latinsko groblje“.

Savin Bor

BOR I SAVIN BOR

Selo Bor smjestilo se u prostranoj uvali između planinskih strana Pločnika i Komarevca (Komarev laz), s jedne, i Smiljevine, s druge strane.

Bor se odlikuje bogatstvom u livadama i ispašama. U blizini su mu planine Moravac i Konjska rijeka, odakle zimi dovlače sijeno na saonicama. Prisojne strane su povoljne i za strna žita.

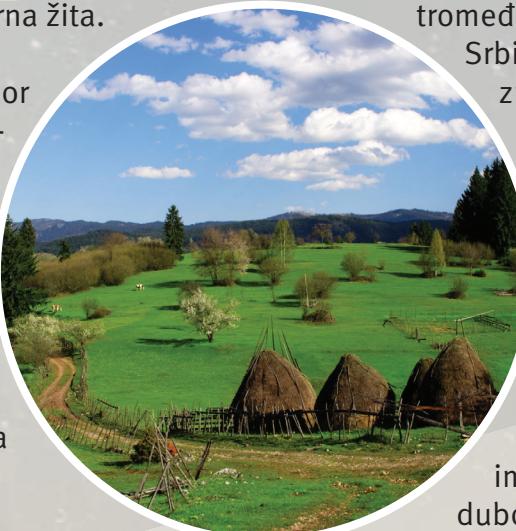
Savin Bor je odvojen od naselja Bor usjekom (klisurom) potoka Sadrića. Smjestio se na blagim stranama brda Komarev laz, iznad klisure rijeke Popče. Manja kosa dijeli ga na dva dijela: Staro Selo i Bare. Njive su oko kuće, a livade ispod sela. Planina Pločnik i Crno vrelo gdje su glavne livade, udaljene su od sela pola sata hoda. Savin Bor obiluje izvorima.

Ovdje se nalazi i jedno seosko domaćinstvo koje pruža usluge pripreme obroka, pa je zgodno

mjesto za odmor na vašem putu.

BIŠEVO

Naselje Biševo je najveće mjesto u Rožajama, i dugačko je preko 20km. Ima oko 450 domaćinstava, a arheološki podaci govore da je bilo naseljeno još u rimsko doba. Kako se nalazi na samoj tromeđi između Crne Gore, Kosova i Srbije, ima i imalo je kroz istoriju značajnu ulogu kao raskrsnica trgovačkih puteva.

Zanimljivo je i po tome što ima najstariju džamiju od svih seoskih džamija u Rožajama. Smatra se da je sa građena 1620. godine, i da ju je podigao Hadži Mujaga Biševac koji je, po predanju, imao han u Istanbulu. Bogata je duborezom, a zidana je od kame na, sa zidovima debelim više od 80cm.

Bihorski čilimi - Džamija u Petnjici

KULTURNO NASLJEĐE

Bihorski ćilim

Svi ćilimi, pa i autentični bihorski, služe za razne stvari pa i za putovanje kroz vrijeme. Ako razumijemo simboliku njihovih boja i motiva, neće nam biti teško da zamislimo život žena koje su ih tkale, njihove želje, snove o ljubavi i sreći. Ćilimi su bili obavezni dio ženske spreme za udaju. Pa i danas u Bihoru poštuje se običaj da djevojka u novi dom nosi i novi ćilim. Zanimljivo je da na ćilimima sa sjevera Crne Gore dominiraju crvena, zelena i crna boja. Osnova ćilima je crvena i ta boja tradicionalno simboliše plodnost. Šare i simboli su iz prirode, motivi iz okruženja: stablo sa granama behara, ruže, kadife, lale, zumbuli, poljsko cvijeće upleteno u vjenac... Tkalje su na ovaj način izražavale radost, slavile vrijeme ljubavi, dolazak proljeća, rađanje.

Bihorski ćilim je zaštićen na nacionalnom nivou kao nematerijalno dobro. Najveća zbirka ovih ćilima nalazi se u džamiji u Petnjici.

Kuhinja

Osmanlije su na Balkan i u Evropu donijele svoje navike, nove kućne predmete, bogatu kuhinju, pa i običaj ispijanja kafe.

Na području Peštare, kao i u čitavom Polimlju, mnoga orijentalna jela su sastavni dio lokalne, zajedničke kuhinje. Zajednička su, svakako, i sva jela zasnovana na mlijeku i mlječnim proizvoda, tipična za stočarski kraj.

Alva, baklave, urmašice, ašura, sutlijaš, orijentalne su poslastice koje su ostale omiljene sve do danas.

Poseban običaj i na ovom području je da se u toku mjeseca ramazana priprema iftar, večera na koju se poziva rodbina, komšije i prijatelji. Na bogatoj trpezi su tada posebne čorbe, pite i bureci, čevapi, červiš... Od slatkiša su tu: kadaif, slatki

činbur, ružice, urmašice i drugo.

Kafa je u Tursku dospjela sredinom 16. vijeka. Prva kafana otvorena je u Istanbulu 1554. Lokalitet Kafane upućuje na tradiciju ispijanja kafe u društvu, u kafanama kraj drumova i potom u hanovima.

LEGENDE

Ljepota i raznovrsnost pejzaža između pešterske bezglasne pustopoljine i zajapurenog, snažnog Lima, istorija prepuna preokreta, kretanja trgovača, vojski i naroda, uticali su podjednako na nastanak brojnih predanja, legendi i priča i čitavog bogatog usmenog kulturnog nasljeđa.

Legende nastale u srednjem Polimljtu, na području Bihora, Korita i Peštera, vode nas u vrijeme jezerskih nemani, srednjovjekovnih gradova-utvrđenja, istočnih i zapadnih careva velikih ambicija, u snove kaluđera i derviša, u jame bez dna i pećine s blagom... U njima se prepliću mašta i okrajci stvarnih dešavanja i bića. Ljubav i ljubomora i demonstracija moći. Hrabrost i neumitnost.

Jarinjin grad

Pokušavao turski car da milom pridobije za sebe caricu Jarinju koja vladaše u pustolini kraj rijeke brzice, ali mu se ne dade, te pošalje Hajdar-pašu s vojskom da je silom savlada. Ovaj dođe u selo Raduliće, ali kada je upoznao caricu odluči da se sa njom udruži.

Car onda pošalje Ćor-pašu da kazni otpadnika i njegovu glavu pošalje u Stambol. Ćor-paša se sa vojskom zaustavi u Lozni i tu mu pride sva Hajdara vojska, te lako i njega uhvati. No, beše mu žao da ga pogubi, pa odrubi glavu njegovom služi, sličnog lika, i pošalje je u Stambol.

Onda izade na brdo i upusti se u boj s Jarinjom. Dugo joj nije mogao ništa, ali se desi da neki Jarinjac u svadi ubije svoja dva rođaka pa, u strahu od kazne, prebjegne Turcima. Paša ga htjede odmah posjeći, ali mu prebjeg obeća pomoći da uđe u Jarinjin grad.

Prema savjetu dobroglice, pašini ljudi naprave

Hajdar-pašina džamija

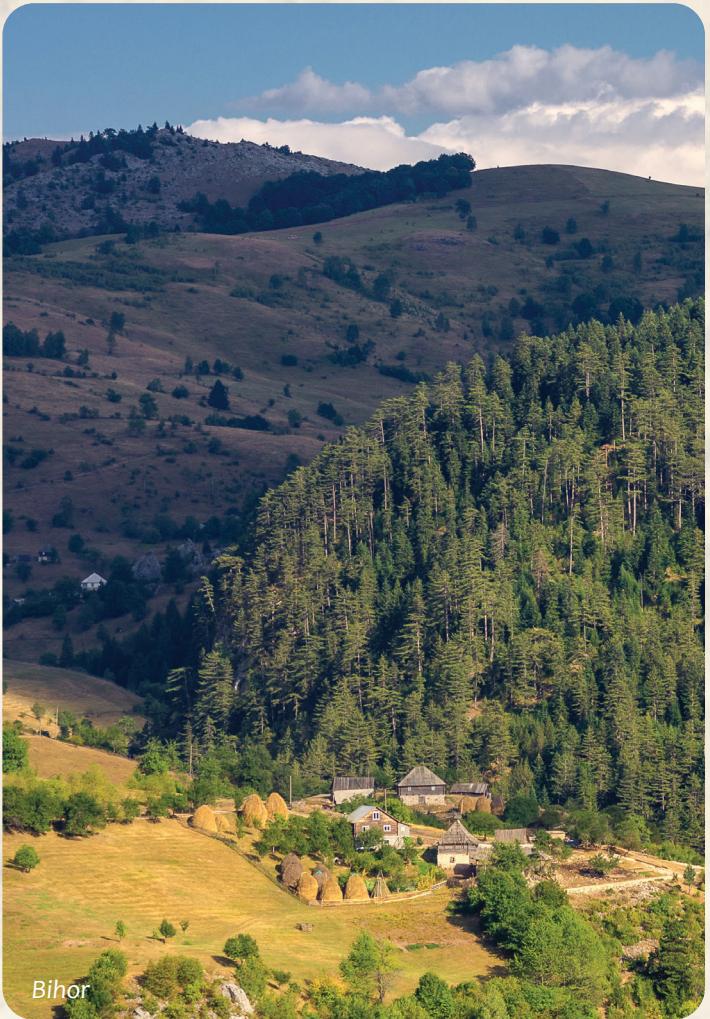

30 sanduka i okače ih na 15 konja i na Vaskrs, dok je carica bila u crkvi u Valjevcu, krenu prema njenom gradu. Stražari na bedemima ih spaze i zapitaju ko su i šta su. Ovi odgovore da donose pomoć svojoj carici te lako uđu u grad. Jarinjci priskoče konjovodcima da skinu teške sanduke, ali iz njih iskoče krropije i sve ih posijeku. Tad pucnjem iz kubure daju znak Ćor-paši da su u tvrđavi.

Začuvši pucanj, paša upadne u crkvu u Valjevcu i posijeće Jarinju. Potom se nastani u Lozni i zavlada cijelim Polimljem. Od njega ostaše brojni potomci Ćorovići, a neki žive u Trubini, nazvanoj po pašinim trubačima.

Hajdar-paša je poživio u Radulićima, sa potomstvom.

Da se ne zaboravi hrabra carica Jarinja, narod njenom gradu kod Berana dade ime Jarinja, a stijenu pod njim nazva Jarinjin krš.

Bihor

Bihor: Jerinina propast

O porijeklu imena Bihor ima više legendi. Prema legendi koja je najpoznatija, ime je u vezi sa prokletom Jerinom, koja je navodno imala veliku tvrđavu na desnoj obali Lima. Jednom je tvrđavu opkolio austrijski car, ali nije mogao da je zauzme. Pribjegao je lukavstvu. Sklopio je sporazum sa Jerinom i u znak prijateljstva, on joj na konjima dostavlja sto tovara žita. Njegova vojska je bila sakrivena u košarama sa žitom, i kada su konji ušli unutar zidina grada, vojnici su iskočili, poubijali stražare i zauzeli grad. Kada je prokleta Jerina saznala za to, navodno je uzviknula: „Ja – Bih – Hor“ što bi značilo da se javno osramotila, da je nadmudri neko drugi.

Mujova jama

U vrijeme ljetnjih vrućina, išli su begovi s kadunama i slugama na izlet na Kamenu goru, visoko iznad Lima. Podigli bi šatore na proplanku kraj izvora Kovačice što otiče kosinom i ponire u Šuplju stijenu, pa odlazili da love, ili se na konjima

takmičili po livadama. Žene bi ostajale u hladovni da igraju i pjevaju uz zveket defova.

Sa njima bi boravio jedino Mujo, da im se nađe ako im nešto zatreba. Sve je bilo dobro dok se Mujo ne zagleda u drugu ženu najstarijeg bega, tek dovedenu. Zapazi i ona hitrog momka, te se njih dvoje počnu krišom sastajati u šumskom guštišu. Prva begova žena jedva dočeka da mužu otkrije ovi tajnu. Ponadala se da će tako ona ostati jedina kaduna.

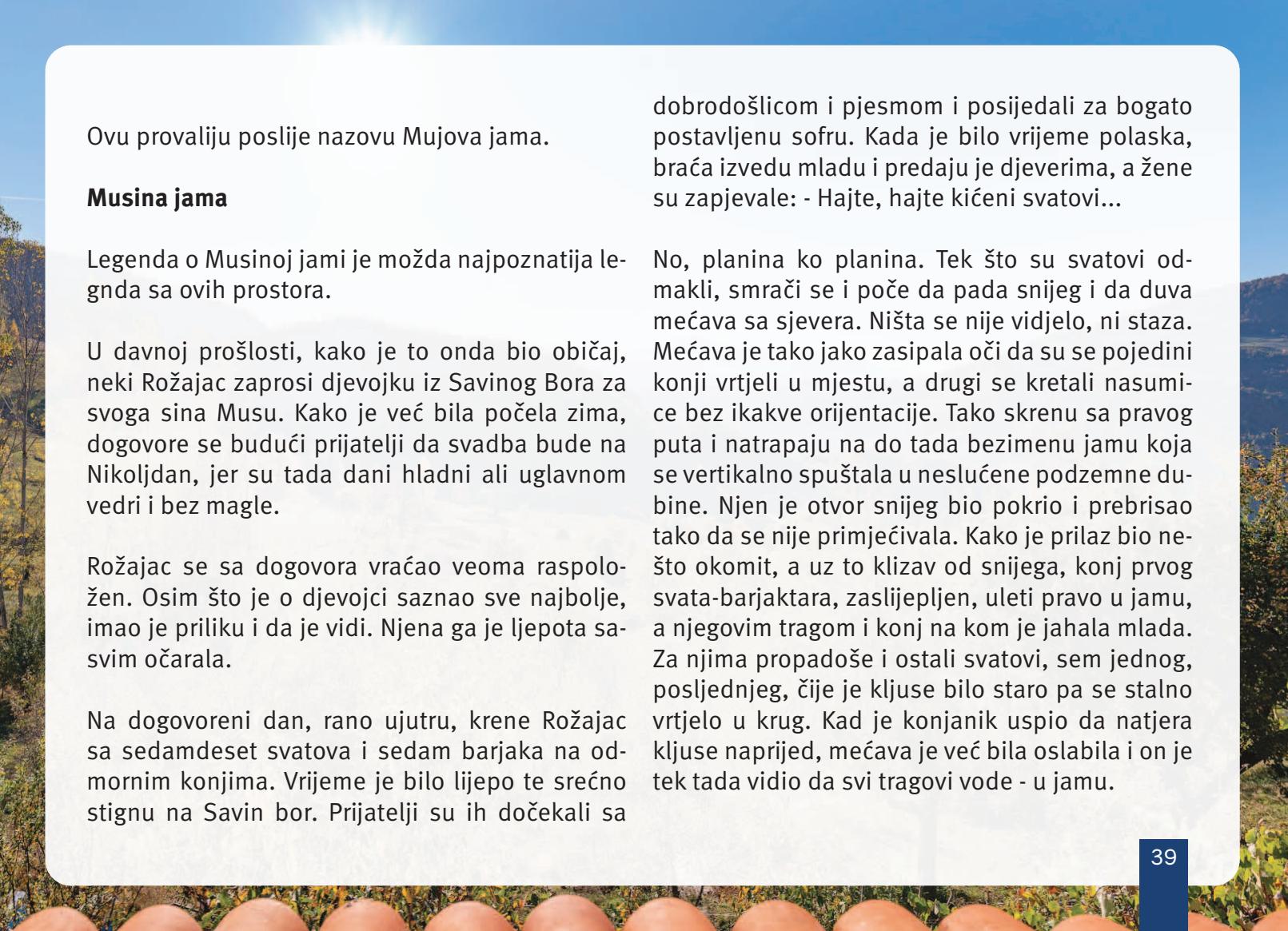
Beg je sasluša, ali bez riječi. Sjutradan, rano ujutru, povede Muja sa sobom u lov na golubove. Primakne se stijenama u Matijevim omorikama i uzvikne:

„Valahi, baš bih u nišan gađao!“

Pošalje slugu da stavi metu iznad jame bezdaniće. Kako mu Mujo okrene leđa, on opali iz puške, a Mujo pade bez glasa. Beg mu priđe i nogom ga gurnu u jamu. Onda razglasiti da se nesretnik okliznuo i pao u nepovrat.

Planina Vlahovi

Ovu provaliju poslije nazovu Mujova jama.

Musina jama

Legenda o Musinoj jami je možda najpoznatija legenda sa ovih prostora.

U davnoj prošlosti, kako je to onda bio običaj, neki Rožajac zaprosi djevojku iz Savinog Bora za svoga sina Musu. Kako je već bila počela zima, dogovore se budući prijatelji da svadba bude na Nikoljdan, jer su tada dani hladni ali uglavnom vedri i bez magle.

Rožajac se sa dogovora vraćao veoma raspoložen. Osim što je o djevojci saznao sve najbolje, imao je priliku i da je vidi. Njena ga je ljepota sasvim očarala.

Na dogovoren dan, rano ujutru, krene Rožajac sa sedamdeset svatova i sedam barjaka na odmornim konjima. Vrijeme je bilo lijepo te srećno stignu na Savin bor. Prijatelji su ih dočekali sa

dobrodošlicom i pjesmom i posijedali za bogato postavljenu sofru. Kada je bilo vrijeme polaska, braća izvedu mladu i predaju je djeverima, a žene su zapjevale: - Hajte, hajte kićeni svatovi...

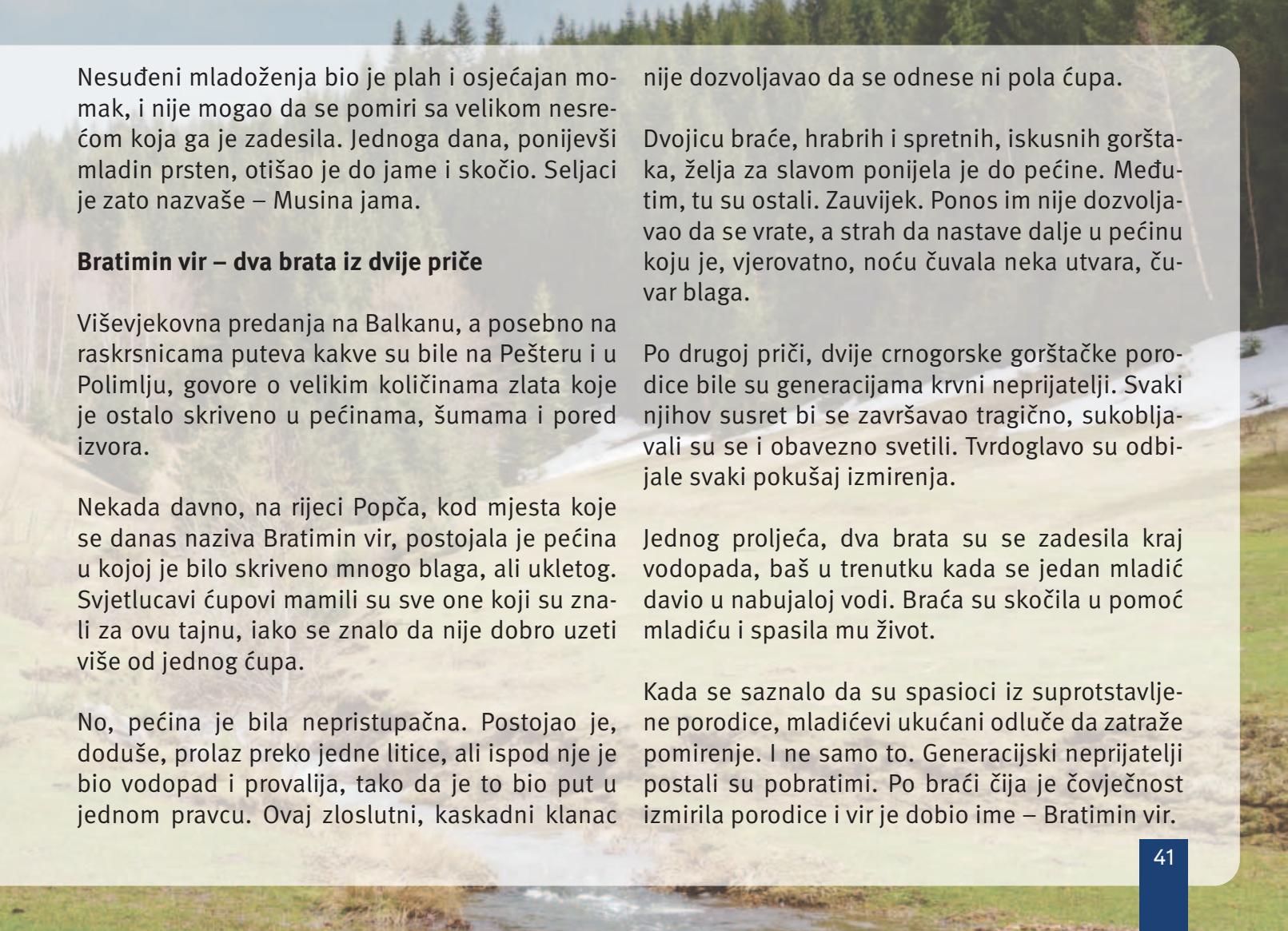
No, planina ko planina. Tek što su svatovi odmakli, smrači se i poče da pada snijeg i da duva mećava sa sjevera. Ništa se nije vidjelo, ni staza. Mećava je tako jako zasipala oči da su se pojedini konji vrtjeli u mjestu, a drugi se kretali nasumice bez ikakve orijentacije. Tako skrenu sa pravog puta i natrapaju na do tada bezimenu jamu koja se vertikalno spuštala u neslućene podzemne dubine. Njen je otvor snijeg bio pokrio i prebrisao tako da se nije primjećivala. Kako je prilaz bio nešto okomit, a uz to klizav od snijega, konj prvog svata-barjaktara, zaslijepljen, uleti pravo u jamu, a njegovim tragom i konj na kom je jahala mlada. Za njima propadoše i ostali svatovi, sem jednog, posljednjeg, čije je kljuse bilo staro pa se stalno vrtjelo u krug. Kad je konjanik uspio da natjera kljuse naprijed, mećava je već bila oslabila i on je tek tada video da svi tragovi vode - u jamu.

Bratiminvir

Kada je stigao u Rožaje i ispričao šta se dogodilo, žalosti nije bilo kraja. U kući mladoženje naročito je bilo tužno. Umjesto veselja, uslijedilo je primanja saučešća.

Prema vjerovanju mještana, jama doseže do podzemnog jezera iz kojeg ističe nekoliko rijeka. Legenda kaže da je poslije kraćeg vremena neki kaluđer iz manastira Sopoćana, zahvatajući vodu na izvoru Raške nedaleko od manastira ugledao nevjestinu ruku sa prstenom i nevjestin veo. Kaluđer je, znaјući za pomenutu tragediju, prsten poslao mladoženji Musi u Rožaje. Gotovo istovremeno neki pop, zakrštavajući izvor vrela ispod Dobrodola, ugleda kako voda iznosi nisku dukata sa mlade, i barjak. Sve je takođe dostavio mladoženji Musi.

Nesuđeni mladoženja bio je plah i osjećajan momak, i nije mogao da se pomiri sa velikom nesrećom koja ga je zadesila. Jednoga dana, ponijevši mladin prsten, otišao je do jame i skočio. Seljaci je zato nazvaše – Musina jama.

Bratimin vir – dva brata iz dvije priče

Viševjekovna predanja na Balkanu, a posebno na raskrsnicama puteva kakve su bile na Pešteru i u Polimlju, govore o velikim količinama zlata koje je ostalo skriveno u pećinama, šumama i pored izvora.

Nekada davno, na rijeci Popča, kod mjesta koje se danas naziva Bratimin vir, postojala je pećina u kojoj je bilo skriveno mnogo blaga, ali ukletog. Svjetlucavi čupovi mamili su sve one koji su znali za ovu tajnu, iako se znalo da nije dobro uzeti više od jednog čupa.

No, pećina je bila nepristupačna. Postojao je, doduše, prolaz preko jedne litice, ali ispod nje je bio vodopad i provalija, tako da je to bio put u jednom pravcu. Ovaj zloslutni, kaskadni klanac

nije dozvoljavao da se odnese ni pola čupa.

Dvojicu braće, hrabrih i spretnih, iskusnih gorštača, želja za slavom ponijela je do pećine. Međutim, tu su ostali. Zauvijek. Ponos im nije dozvoljavao da se vrate, a strah da nastave dalje u pećinu koju je, vjerovatno, noću čuvala neka utvara, čuvan blaga.

Po drugoj priči, dvije crnogorske gorštačke porodice bile su generacijama krvni neprijatelji. Svaki njihov susret bi se završavao tragično, sukobljavali su se i obavezno svetili. Tvrdoglavu su odbijale svaki pokušaj izmirenja.

Jednog proljeća, dva brata su se zadesila kraj vodopada, baš u trenutku kada se jedan mladić davio u nabujaloj vodi. Braća su skočila u pomoći mladiću i spasila mu život.

Kada se saznalo da su spasioci iz suprotstavljenе porodice, mladićevi ukućani odluče da zatraže pomirenje. I ne samo to. Generacijski neprijatelji postali su pobratimi. Po braći čija je čovječnost izmirila porodice i vir je dobio ime – Bratimin vir.

Kotlić srebrnjaka

Usred kamene strmeni na desnoj obali Lima bijaše nekad špilja: na ulazu joj stajaše greda, na gredi čoha. Ljudi su dizali pogled ka njoj, ali nikome na um ne pade da se može dospeti na vrletnu liticu.

No, jednom se igumanu Pajsiji, starješini manastira Đurđevi stupovi, prisni čudan san: kao došo mu uz nogu crni ovan i veli: Oče Pajsije, ajde u pećinu, uzmi blaga, opravi manastira“. On se prene, zamisli se kako bi se popeo tako visoko, te u svitanje pohita čobanima poviše pećine. Ispriča im o snu, pa im zatraži da mu od trava isplete lestve. Pastiri navale, od planinskih trava naprave meke stube. Privežu ih krajem za smrču i spuste do pećine. Iguman se prekrsti, prizove Boga u pomoć, uzme lojanicu i čaklju, te siđe do jame nad ambisom. Motkom zakači gredu, zapali svijeću, uđe unutra. Kad tamo – na jednoj gomilici žuta zmija. Dohvati molitvenik i iščite par molitvi; guja se ne maće. Bojažljivo zakorači u drugu odaju i ugleda crnog ovna. Noge mu se odsijeku: otkud brav u

nedostupu?! Ovan diže glavu i ljudskim glasom reče:

„Pajsije, eno ti kotlića, napuni ga srebrom i odlaži.“

Duhovnik tek sad opazi hrpu srebrnjaka, napuni kotao i pođe. Ovan mu onda napomenu:

„Idi slobodno, Pajsije, naredio sam čuvarki da spava. No ljudima kaži da za živu glavu ne zalaze amo, ko dode, neće otići“.

Iguman izade iz mraka, priveže kotlić za prečagu i čobani tad potegnu lestvice i izvuku tovarak. Božji čovjek im tu ispriča šta je video u pećini, dade svakome po šaku srebrnjaka i odnese blago u manastir.

Poslije se u narodu šuškalo da je otac Pajsije sa onim srebrom otišao u Kotor, a kaluđerima ostavio prazan kotao da iz njega krštavaju novorođenčad.

Posljednje želje derviša iz sela Bioča

U selu Bioča, jedna je pećina svojevremeno služila kao tekija. U njoj su usamljeničkim životom živjela dva šeih-a. Biočani su ih rijetko viđali, a bilo bi to samo kada bi odlazili u džamiju da se pomole bogu, ili kada bi im njihova sabraća upućivali halvu putem nekog prijatelja u karavanima iz Skadra, Peći ili Sarajeva. Koliko je bio za Biočane čudan način njihovog života, toliko je isto bio čudan amanet kako da se sproveđe dženaza kada oni umru. Jedan je poželio da bude pokopan u groblju u harem u džamije, ali tako da mu mezar bude napravljen od kamena koji će da donesu dva vola blizanca, ispred kojih će ići dva brata blizanca, jer se na drugi način, prema njegovom kazivanju, taj kamen nije mogao dovući.

Biočani su pokušali da urade po svome, ali zaista, kada je došlo vrijeme da se amanet ispuni, pokazalo se da nije bilo drugog načina da se taj kamen pokrene. Jedino uz dva vola blizanca i dva brata blizanca.

Drugi šeih je tražio da ga pokopaju usred korita Lim-a, i to na onom mjestu gdje je voda najplahovitija i gdje most nikako nije bilo moguće sagraditi. Biočanima je to bilo čudnovato, pa i smiješno: kako da pokopaju nekog usred te silne vode. Kada se stari šeih preselio na ahiret, oni su ipak sa njim krenuli ka rijeci. Onog trenutka kada su zagazili u Lim, sva se voda povukla ka lijevoj obali, a hladna voda sa izvora kojom je trebalo da obave obred odjednom je postala topla. Donijeli su potom šeihu do sredine riječnog toka i u tom trenutku se ukazao grob, pa su ga pokopali onako kako je to nalagala njegova vjera. Čim su se džematlije vratili kućama, Lim se vratio u svoje korito, ali umjesto divlje usplahirenosti, na tom mjestu je počeo da teče mirno. I danas se može primjetiti iznad njegovog groba da bljesne po nekoliko sjajnih iskrica.

Tekijska pećina i danas postoji i u njoj se, kažu, jasno mogu vidjeti uklesane naćve, hamam, sadžak, ognjište. Iako je zapuštena, ima i tragova sagorjelih svijeća, koje u ramazanske dane pale hodočasnici koji je posjete.

USLUGE U KATUNIMA

Pešterska visoravan i sela na njenim padinama su neraskidivo vezani. Smjenjuju se jedno za drugim kako prolazite katunskom stazom. Stoga su i usluge na Katunskom putu isprepletane.

Katun Lađevac

Lađevac se nalazi na nadmorskoj visini od 1565 m.n.v. i čini ga veliko prostranstvo pašnjaka. Idealno za gajenje stoke. Ljudi izdižu na katun polovinom maja i borave dok ne padne snijeg. U katunu Lađevac se nalazi i porodica Ećo. Braća Tahir i Kemal sa svojim porodicama pružaju turističke usluge. Naučiće vas sve o životu u katunu i svakodnevnim aktivnostima. Ako ih posjetite 2. avgusta, kada se održava tradicionalni sabor na Lađevcu, možete učestvovati i u tradicionalnim sportskim disciplinama, kao što su bacanje kame na sa ramena ili jahanje konja. Ovdje se nalazi i kamp gdje se možete smjestiti u blizini domaćinstva.

Crno vrelo

Nedaleko od Lađevca i Pločnika nalazi se katun Crno vrelo. Skriven i ušuškan u dolini je idealno mjesto za odmor. Usput isprobajte domaće specijalitete kod porodica koje borave u ovom katunu u ljetnjem periodu. Nećete se pokajati. Ovdje možete i kampovati, u skrivenoj dolini katuna.

Katun Pločnik

Na 1560 m.n.v. se nalazi katun Pločnik. Katun sa vjerovatno najvećim brojem farmi na Pešteru. Stočari su samostalno finansirali dovođenje struje u katun kako bi olakšali sebi boravak. Kod njih možete kupiti domaće tradicionalne proizvode kao što su sir, kajmak i med, kao i jagnjetinu i teletinu vrhunskog kvaliteta.

Katun Gradina

Nalazi se duž starog karavanskog puta na oko 1700 m.n.v. Veliko prostranstvo pašnjaka pruža odlične uslove za stočare ovog kraja. U ovom dijelu se nalazi i porodica Ratković koja ima preko 40 grla krupne stoke i proizvode sir i kajmak vrhunskog kvaliteta. U blizini se nalazi veliki broj vrhova sa kojih se pruža fantastičan pogled, ali i ostaci Jerininog grada na obližnjem vrhu.

Katun Honsića

U katunu Honsića, koji se nalazi u blizini lokaliteta Musina jama, borave domaćinstva iz istoimenog sela i prezimena iz Rožaja. Honsići borave od maja do novembra na katunu sa stokom i omiljena su tačka kako domaćih tako i stranih gostiju. Nalaze se tik pored starog karavanskog puta i nude domaću hranu. Isprobajte tradicionalne specijalitete i osvježite se domaćim napicima pred nastavak puta.

Katun Vlahovi

Još jedan od katuna duž starog karavanskog puta su i Vlahovi. Predio koji vam oduzima dah. Predivan pejzaž pašnjaka i četinarske šume gdje su udobno smješteni stočari sa svojim stadima. Jedni od njih su i braća Kuči sa svojim porodicama koji se bave stočarstvom. Veliko stado njihovih ovaca na ovom katunu prosto izmami uzdahe. Ovdje možete i kampovati u blizini njihovih koliba i isprobati domaći sir i kajmak. Bićete očarani njihovim gostoprimstvom i kvalitetom proizvoda.

Katun Pučpolje

Iznad Petnjičkog sela Kalica, nalazi se katun Pučpolje. Porodice Osmanović i Muratović borave na katunu sa stokom i ostaju do novembra. Muratovići nude domaću hranu i smještaj u tradicionalnim čobanskim kućerima. Kod njih možete steći pravo iskustvo življenja u katunu i baviti se svakodnevnim katunskim aktivnostima.

Katun Turjak

Starim putem Rožaje – Petnjica naići ćete na katun Turjak koji je smješten nedaleko od spomenika palim borcima stradalih 1947. godine. Porodica Cikotić boravi na katunu od maja do novembra. U svojoj ponudi imaju tradicionalne domaće proizvode (sir, kajmak) kao i domaće specijalitete. Kod njih možete i kampovati i uživati u ljepotama okolnih planina.

Katun Štedim

Štedim je naziv za planinu i planinsko područje u sjeveroistočnom ogranku prokletijskog lanca, u graničnom području Crne Gore i Kosova, južno od grada Rožaja. U blizini katuna nalazi se i planinarski dom Štedim u kom se možete udobno smjestiti i isprobati domaću hranu koju pripremaju članovi planinarskog kluba "Ahmica". Ukoliko ste ljubitelj osvajanja vrhova ovo je idealno mjesto za vas. Iz katuna vode mnoge planinarske staze ka obližnjim pograničnim vrhovima: Ahmica (Šte-

dim) 2272 m, Ujkin krš 2082 m, Maja e Kralanit 2035 m, Maja e Zezë (Maja e Zez / Crni vrh) 2111 m, Crni vrh (kod G. Bukelja) 1923 m.

Katun Mokri do

Na oko 1700 m.n.v. na planini Cmiljevici, nalazi se katun Mokri do, koji naseljavaju stočari iz Opštine Berane. Jedna od njih je i porodica Bućković, iz sela Dapsiće. Turizam na katunu je prava rijetkost, i Marica i njen suprug su među prvim porodicama koje su pionirski krenule u ove vode, za primjer ostalima. Ovdje nećete naći nikakav luksuz, sve je starinsko, jednostavno i prosto, jer tako diktiraju uslovi, a i tradicija.

Katuni su pravi dragulj Crne Gore, i velika bi šteta bila ne obići ih. I hrana na katunu je posebna – sve sami domaći proizvodi, jednostavnii obroci, ali prepuni ukusa i ljepote. Uživaćete u topлом, domaćem hljebu ili priganicama, uz kvalitetan planinski sir i skorup, i neće vam trebati ništa više.

Katun Dolovi

Na katunu borave stočarske porodice iz opštine Berane, Lutovci, Bojovići i Kljajići. Svi imaju tradicionalne proizvode u svojoj ponudi (sir, kajmak) i nadaleko su poznati po svom katunskom siru. Osim domaćih specijaliteta, nude i smještaj u objektima tradicionalnog tipa (koliba, kućer, stara kuća brvnara). Doživite nezaboravno iskustvo života na katunu kod pomenutih porodica.

Prisojački katun

Krak katunskog puta od Peštera prema Bjelasici vodi preko Trešnjevika ka Prisojačkom katunu, koji se nalazi na oko 1750 m.n.v. Ovdje se nalazi nekoliko porodica koje borave od maja do novembra sa stokom. Sela su im jako blizu pa ih često možete naći i u njima. A kada nijesu u selu, možete isprobati njihove specijalitete: sir, kajmak, lisnati sir, domaći pršut i povrće koje sami proizvode. Sve je vrhunskog kvaliteta i ukusa.

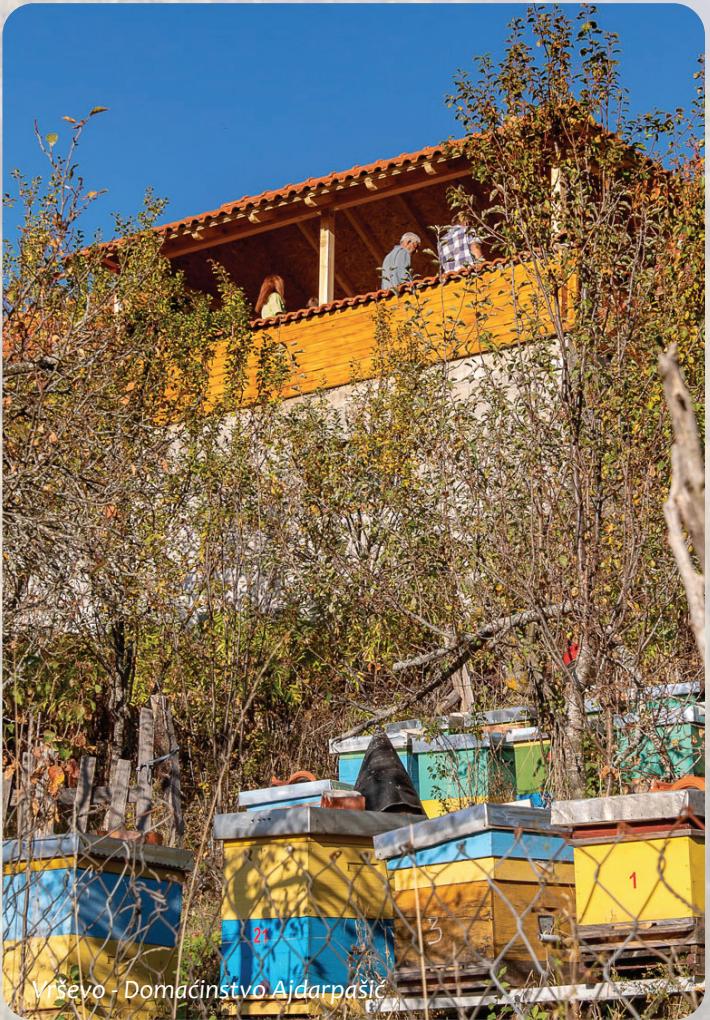
U katunu se možete smjestiti u tradicionalnim čobanskim kućerima i napuniti baterije za dalje pohode na Komove i Bjelasicu.

Katun Bačko brdo

Između Komova i Bjelasice se nalazi katun Bačko brdo, na kojem borave stočari iz opština Andrijevica i Kolašin. Ovdje možete kampovati i isprobati domaće specijalitete kod lokalnih katunskih porodica. Ukoliko ih posjetite u ljetnjem periodu, otkriće vam tajne sakupljanja pečuraka i branja borovnica, po čemu su najpoznatiji u ovom kraju.

Seosko domaćinstvo Ajdarpašić, selo Vrševe, Petnjica

Tufo i Bisa Ajdarpašić su u selu Vrševu, teritorija opštine Petnjica. Tufo je pčelar, a svako ko se bavi pčelama ima i voćnjak, to uvijek ide zajedno. Ako kod njih dođete na jesen, imaćete šta da berete, a med na ovoj nadmorskoj visini je pravi planinski, pun arome i kvalitetan, jer je ispaša za pčele kvali-

tetna. Put do Vrševa će vam možda izgledati komplikovano, ali ne odustajte, jer kad se popnete i stignete, bićete na vrhu brda, a pogled odavde je veličanstven. Dočekaće vas uvjek nasmijana Bisa, zadihana iz kuhinje, gdje je mukotrpno radila da vas kako običaj nalaže dočeka sa raznim delicijama i starinskim jelima koja savršeno sprema. Kuća je stara, nedavno adaptirana, a ispod kuće terasa, natkrivena ali sa svih strana otvorena, da bi, dok uživate u Bisinim specijalitetima, mogli istovremeno da uživate i u savršenom pogledu.

Seosko domaćinstvo Adrović selo Bor, Petnjica

Porodica Adrović je jedna od rijetkih mladih porodica koja je odlučila da svoj život veže za selo. I nisu se pokajali! Bave se stočarstvom, a Almir je odlučio da se bavi i preradom i to na tradicionalan način, pa ćete u ovom domaćinstva moći da isprobate goveđu pršutu i ovčiju stelju, pripremljene onako kako su se vjekovima u ovim krajevima pripremali. Koliko su to kvalitetni proizvodi

govori i činjenica da su i pršuta i stelja dobili geografsku oznaku porijekla i uvršteni u nacionalne šeme kvaliteta, a Almir je u tom procesu aktivno učestvovao i na čelu je udruženja koje okuplja srodne proizvođače. Adrovići žive u selu Bor, sa svoje četvoro djece, i svi su aktivni na imanju.

Seosko domaćinstvo Sastanci, selo Grahovača, Rožaje

Desetak kilometara od magistralnog puta koji prolazi kroz Rožaje je razdaljina koju treba da pređete da biste stigli do domaćinstva Hadžića – mjesa zvanog Sastanci u naselju Grahovača. Nemojte da vam ovih desetak kilometara bude predaleko, jer nije, i pokajaćete se ako ne dođete.

Ambijent je lijep, daleko ste od svake gužve i galame, a mogućnosti za šetnju brojne. Kod Hadžića može i da se spava, pa vam ovo domaćinstva toplo preporučujemo kao bazu odakle možete da istražujete Rožaje.

Vlah - Domaćinstvo Đalović

Seosko domaćinstvo Goldland, Lokve, Berane

Porodica Guberinić živi u selu Budimlja u zimskom periodu, a od maja do oktobra kompletno domaćinstvo se seli u katun Mušino brdo koje se nalazi iznad poznatog ski centra Lokve. U domaćinstvu žive tri generacije a prioritetna djelatnost ovog domaćinstva je proizvodnja mlijeka i mliječnih proizvoda, prvenstveno sira koji se proizvodi na tradicionalan način. Pored ovoga, domaćinstvo se bavi i proizvodnjom voća i povrća. Kod Guberinića ćete probati razne vrste sokova i džemova, a ukoliko ih posjetite u pravo vrijeme možete učestvovati u pripremi zimnice i drugih specijaliteta. Ovdje možete ostati i duže jer Guberinići nude i usluge smještaja.

Seosko domaćinstvo Čatović selo Kukulje, Bijelo Polje

Čatovići se nalaze u selu Kukulje, a put do sela je malo zakukuljen (sumnjamo da se selo zato tako i zove), pa preporučujemo da pratite mapu. Nećete zažaliti kada stignete, to garantujemo. Naći

Katun Senića

ćete se na vrhu brda, odakle će vam cijela limska dolina biti kao na dlanu, a preko puta ćete gledati visoravni Peštera. Nekoliko je objekata na njihovom imanju, neki tradicionalni, neki novijeg doba, ali sve lijepo uklopljeno u jednu živopisnu cjelinu gdje svaki čošak ima svoju namjenu.

Seosko domaćinstvo Đalović selo Vlah, Bijelo Polje

Domaćinstvo Đalovića je smješteno u selu Vlah, iznad čuvene Bistrice, i cijelo imanje je okrenuto prema Đalovića klisuri, u kojoj se krije čuvena pećina, najveća i najmisteriozija u cijeloj Crnoj Gori. Đalovići su odlični domaćini, dobro poznaju istoriju svog kraja i svoje porodice, pa će sa vama podijeliti lijepе priče koje će vam približiti kulturu i tradiciju ovog kraja. A kada je hrana u pitanju, ne znamo ni šta bismo vam preporučili, sve što smo probali je bilo odlično, em je kvalitetno, em sa osmjehom posluženo, em je prostо u ovoj porodici atmosfera takva da ćete biti srećni što barem

jedan dan dijelite sa njima.

Seosko domaćinsvo Pešić selo Tomaševo, Bijelo Polje

Porodica Pešić živi u Tomaševu, i jedan su od rijetkih primjera porodice koja se iz grada doselila u selo, i od nule pokrenula poljoprivrednu aktivnost. A bave se stočarstvom i imaju četrdesetak grla oko kojih se svakog dana mora raditi. Sve je na imanju podređeno stoci, jer tako mora biti, zato ćete naći i na blato, i na đubrivo, i na sijeno – jer tako izgleda imanje sa 40 grla.

Još uvijek nemaju smještaj, ali imaju planove da i to ponude u budućnosti. Nalaze se blizu Novakovića pećine, na starom putu od Bijelog Polja do Pljevalja, na panoramskoj ruti, i odlična su tačka za ručak ili degustaciju proizvoda, posebno vaneškog lisnatog i rolovanog sira.

U ovom regionu postoje još dva katunska puta - Granični visovi i Pešterski pašnjaci. U nastavku više informacija o uslugama duž ovih staza, a više detalja na website-u www.katunroads.me.

KATUNSKI PUT GRANIČNI VISOVI

Ova staza je dugačka preko 160km i povezuje preko 30 katuna na planinama neposredno uz granicu sa Kosovom. Područje katunskog puta obuhvata planine: Čakor, Mokru, Cmiljevicu i Hajlu.

Katun Mokri do, Cmiljevica, Berane

Na oko 1700 m.n.v. na planini Cmiljevici, nalazi se katun Mokri do, koji naseljavaju stočari iz Opštine Berane. Jedna od njih je i porodica Bućković, iz sela Dapsiće. Turizam na katunu je prava rijekost, i Marica i njen suprug su među prvim porodicama koje su pionirski krenule u ove vode, za primjer ostalima. Ovdje nećete naći nikakav luksuz, sve je starinsko, jednostavno i prosto, jer tako diktiraju uslovi, a i tradicija. Katuni su pravi dragulj Crne Gore, i velika bi šteta bila ne obići ih. I hrana na katunu je posebna – sve sami domaći proizvodi, jednostavni obroci, ali prepuni ukusa i ljepote. Uživaćete u toplom, domaćem hljebu ili priganicama, uz kvalitetan planinski sir i skorup, i neće vam trebati ništa više.

Seosko domaćinstvo Goldland, Lokve, Berane

Porodica Guberinić živi u selu Budimlja u zimskom periodu, a od maja do oktobra kompletno domaćinstvo se seli u katun Mušino brdo koje se nalazi iznad poznatog ski centra Lokve. U domaćinstvu žive tri generacije a prioritetna djelatnost ovog domaćinstva je proizvodnja mlijeka i mliječnih proizvoda, prvenstveno sira koji se proizvodi na tradicionalan način. Pored ovoga, domaćinstvo se bavi i proizvodnjom voća i povrća. Kod Guberinića ćete probati razne vrste sokova i džemova, a ukoliko ih posjetite u pravo vrijeme možete učestvovati u pripremi zimnice i drugih specijaliteta. Ovdje možete ostati i duže jer Guberinići nude i usluge smještaja.

Katun Grope, Hajla, Rožaje

Ovaj katun se nalazi u podnožju veličanstvene planine Hajle. Dočekaće vas vrijedna porodica Kurpejović. Primarna djelatnost im je stočarstvo i već dugi niz godina izdižu sa stokom na ovaj katun. Bave se i turizmom, pa kod njih možete prenoći i dobiti usluge hrane. Emina, vaša domaćica, je vrijedna žena i vješta u pripremi tradicionalnih jela.

Vujov katun – Čakor, Plav

Na ovom katunu ćete naći porodicu Jokić. Veliki su poljoprivrednici i njihova primarna djelatnost je stočarstvo. Domaćica Gordana će vas ponuditi jelima koja se pripremaju u ovom kraju i pravim planinskim specijalitetima kakav je

jardum. Ukus krompira koji raste na ovoj nadmorskoj visini, ali i drugog povrća koje Gordana uzgaja u bašti u katunu, je savršen. A kombinacija sa domaćim sirom je savršen ukus! U ovom katunu možete dobiti usluge hrane, smještaja, kampovanja ali ovdje rastu i borovnice, pa se možete pridružiti domaćinima u berbi i pripremi raznih napitaka i slatkiša od ovog voća.

Bajrovića katun, Plav

Ovdje će vas ugostiti porodica Redžematić. Kod Redžematića se možete uputiti sa namjerom da degustirate tradicionalna jela, ali je ova lokacija zgodna i za one koji prolaze stazu "Vrhovi Balkana" ili voze biciklo pa tu mogu dobiti uslugu smještaja i hrane. Vaša domaćica je Ermina, jedna vrijedna žena vedrog duha. Hrana je veoma ukusna, pripremljena od sastojaka koje proizvode na svom imanju. Njihovi gosti uživaju da beru ljekovito bilje, pečurke i druge šumske plodove koji rastu u blizini imanja. Borovnica ima u izobilju.

Katun Kaludarske kape, Berane

Ralevići su čuvena stočarska familija u još čuvenijem katunu Kaludarske kape. A ovaj katun je čuven po tome što i danas, kada je katuna i porodica u njima sve manje i manje, ovdje dolazi 10 porodica, pa je ovo i najmnogoljudniji katun, i katun sa najviše stoke. Ako se ovdje nađete u smiraj

dana, kada stoka dolazi sa ispaše, nećete moći da vjerujete kada vidite nepreglednu kolonu krava i ovaca kako polako i smireno stiže nazad u katun. A kada znate da ima i krava i ovaca koje se napasaju na netaknutim planinskim pašnjacima, onda sasvim sigurno možete znati da je sir ovdje bez konkurenčije!

KATUNSKI PUT NEISPRIČANA BJELASICA

Vranjak, Kolašin

Najpoznatiji bjelasički katun nalazi se uz samu granicu sa Nacionalnim parkom Biogradska gora, na 1800 metara nadmorske visine. Ovdje su nebrojene mogućnosti za šetnje vrhovima i padinama Bjelasice i očaravajuće poglede na okolne planine: Komove, Prokletije, Maganik i Sinjajevinu.

Na katunu možete uživati u domaćim specijalitetima, spavati u malenim kolibama i doživjeti rano jutro na Bjelasici. Ljeti, na katunu Vranjak možete sresti turiste, ljubitelje prirode, iz cijelog svijeta. U ovom katunu imate i domaćinstvo kod kog možete iznajmiti konje i odličnog vodiča.

Katun Slađevac, Kolašin

Čini ga šest koliba. Na njemu se u ljetnjem periodu ljudi aktivno bave stočarstvom. Katun se nalazi na oko tri kilometra od katuna Vranjak prema katunu Goleš, u kotlini sa

jugoistočne strane vrha Ogorela glava. Nedaleko od katuna se nalazi i katun Potoci.

Dolovi Lalevića, Mojkovac

Nalazi se na malom platou između dva brda (1685 mnv). Lokalitet je iznad granice šuma gdje preovlađuju pašnjaci. Kroz Dolove Lalevića prolazi makadamski put. Na katunu nekoliko porodica svoje proizvode (mljekro, sir, kajmak, meso) nudi turistima. Zanimljivo je da su Dolovi Lalevića jedan od rijetkih lokaliteta gdje je pronađen Lakušićev karanfil - endemična vrsta koja ne postoji nigdje više u svijetu. Na katunu postoji nadstrešnica za odmor.

Katun Goleš, Kolašin

Nalazi se uz sam rub Nacionalnog parka Biogradska gora. Od sela Trebaljevo udaljen je 12 km, a od centra Kolašina 18 km. Eko smještaj Goleš raspolaže sa deset smještajnih objekata (30 kreveta), kuhinjom i prostorom za sjedjenje. Gosti okruženi netaknutom prirodom i pogledom na planinske vrhove mogu uživati uz tradicionalno pripremljenu hranu proizvedenu na katunu. Osim kačamaka, cicvare, linsatog sira, posebno je ukusna hrana pripremljena od mesa zbog načina ishrane životinja na katunu. Na Golešu se pripremaju i domaći sokovi od borovnica, malina i drugog šumskog voća. Iz katuna se markiranim stazama može doći do Biogradskog jezera, katuna Vranjak i Crne Glave, a u blizini

postoji više vidikovaca sa kojih se pruža fantastičan pogled na jezero i okolnu prašumu.

Katun Potoci, Kolašin

Katun Potoci se nalazi na par kilometara od Ski centra Kolašin 1450/1600 i desetak kilometara od Nacionalnog parka Biogradska gora. Neposredno okruženje katuna je bogato jezerima, vrhovima, pješačkim stazama, jamama (bezdanice). U ovom katunu je par porodica koje pružaju turističke usluge, koje se tradicionalno bave stočarstvom, pa ovdje možete da dobijete usluge hrane i smještaja.

Katun Laništa, Mojkovac

Domaćinstvo Bogavac nalazi se svega 3 km od Nacionalnog parka Biogradska gora. Bogavcima je osnovna djelatnost stočarstvo i zemljoradnja. Prije toga bavili su se i uzgojem povrća i voća za svoje potrebe i potrebe gostiju, koji takođe mogu učestvovati u tim aktivnostima. Porodica Bogavac živi u selu Bjelojevići, ali ljeti sa stokom izdiže u katun Laništa. Posljednjih godina se bave seoskim turizmom, nude smješaj i domaću hranu.

Pešića rupa, Berane

Pešića rupa je katun najbliži Pešića jezeru, a kako mu i ime govori, to je katun u koji izdižu samo porodice Pešić. U ovom

katunu ima nekoliko porodica koje se bave stočarstvom, a dvije i seoskim turizmom. Jedno seosko domaćinstva se zove Koljevka, jer je to naziv lokacije gdje se nalazi ova porodica Pešić.

Druga porodica Pešić je na lokaciji koja se zove Lukovišta, na par stotina metara od Koljevke. Ovo je tradicionalno stočarsko gazdinstvo, sa tradicionalnim kolibama, a domaćin je jedan od rijetkih preostalih u široj zoni Bjelasice koji umije da svira frulu – što su nekad znali svi čobani na planinama, pa je zvuk frule bio zaštitni znak katuna.

Katuni na Reljini, Berane

Kada krenete od Suvodola prema Bjelasičkoj kosi, sa koje dalje možete istraživati Bjelasicu u mnogo pravaca, proći ćete pored nekoliko živih katuna – Livadice, Barice, Laz, Reljina. Ovuda prolaze i značajne turističke trase – pješačke i biciklističke staze, i ovo je zona nacionalnog parka Biogradska Gora.

Ovdje je za sada samo jedno registrovano domaćinstvo za bavljenje seoskim turizmom - Katun Raković. Rakovići se prvenstveno bave voćarstvom odnosno uzgajanjem šljiva. Imaju svoj voćnjak u selu Lužac kod Berana, te proizvode džem i rakiju od šljiva, kako za svoje potrebe, tako i za potrebe gostiju, ali i za prodaju. Takođe, posjeduju i svoju baštu, gdje uzgajaju različite vrste povrća. U toku ljetnjih mje-

seci bave se sakupljanjem čajeva, pečurki i borovnica.

Katun Senića, Berane

Katun Senića je nedaleko od Pešića jezera. Senići imaju svoju baštu u kojoj uzgajaju povrće za potrebe domaćinstva, kao i za goste. Imaju i svoj voćnjak i proizvode domaće sokove, džemove i slatko. Senići se bave poljoprivredom i stočarstvom, na katunu možete vidjeti i njihove koze i svinje.

Katun Šiška, Berane

Kolibe Dubaka se nalazi u nacionalnom parku Biogradska gora, na katunu Šiška, na nekoliko minuta hoda od prekrasnog velikog Šiškog jezera i Ševarinskog jezera.

Pored koliba Dubaka prolazi veliki broj nacionalnih i lokalnih planinarskih i biciklističkih staza. Ovdje je smješten i kamp i odmorište, pa ko želi ovdje da zastane, moći će da upozna katunski život izbliza. Ovdje možete iznajmiti i opremu za kampovanje.

Katun Gojnovac, Berane

Katun Gojnovac je jedan od katuna na koji izdižu porodice Božović iz sela Glavaca. Tokom ljeta, kada su sunčani dani često idu u selo kako bi završili kosidbu i ostale rade na imanjima. Zime su ovdje duge, pa je potrebno obezbijediti

Pešterska visoravan - pogled sa Moravca

dovoljno sijena kako bi prehranili mnogobrojnu stoku tokom zime. A dok je neko zadužen za radove u selu, na katunu obavezno ostaje neko od ukućana da čuva stoku. Tako je i kod porodice Božović čija se koliba nalazi na prelijepom proplanku u katunu Gojnovac. Ovdje je smješten i kamp i odmorište za turiste, pa ko želi ovdje da zastane, moći će uživa u domaćoj hrani i da prenoći. Ovdje možete iznajmiti i opremu za kampovanje.

Kurikućki katun (Mali Ursulovac), Berane

Ovo je u pravom smislu riječi katun u divljini, i jedini je katun na putu koji od Desinog dola vodi ka Ursulovačkom jezeru. U katunu, u odmorištu koje je namijenjeno turistima, možete napraviti pauzu na putu prema jezeru, osvježiti se i isprobati neke od tradicionalnih proizvoda, a ako biste da uživate u pogledu na zvijezde koje trepere na vedrom nebu možete se smjestiti u kampu. Kod porodice Šćekić, koja boravi u ovom katunu od juna do avgusta, možete iznajmiti kompletну opremu za kampovanje.

Katun Torine, Bijelo Polje

Katun Torine se nalazi na putu koji iz bjelopoljskih sela Prijelozi i Krš Femića vode ga Bjelasici. A do njega se može doći i sa druge strane Bjelasice koja pripada beranskoj opštini, ali je ovaj put u lošem stanju. Raskošne livade ovog

katuna za ispašu stada tokom ljeta koristi porodica Babić koja se prvenstveno bavi stočarstvom. U ovom katunu možete odmoriti i osvježiti se, a dostupne su i usluge kampovanja i iznajmljivanja opreme za kampovanje.

Katun Vragodo, Mojkovac

Postoji mnogo legendi o ovom katunu. Sudeći po nazivu očekivalo bi se da će nas u ovoj vražjoj dolini dočekati neka zla stvorena. Ali čim dođete u ovaj katun uvjerićete se da ne treba suditi po nazivu, jer sa ovog predivnog proplanka možete odnijeti samo lijepa iskustva. Dočekaće vas ljubazni domaćini, probaćete razne tradicionalne specijalitete, čućete kakav je život u katunu. Na proputovanju kroz bjelasičke katune ovdje možete stati da se osvježite ali i preneciti u šatoru u ograđenom kampu u blizini katunskih koliba.

Katun Suvodo, Berane

Porodica Šekularac živi u periodu od maja do oktobra na katunu Suvodo koji se nalazi na samoj međi nacionalnog parka Biogradska gora. U blizini njihovog imanja se nalaze Šiško, Ursulovačko i Pešića jezero. Šekularcima je osnovna djelatnost stočarstvo, ali imaju i svoju baštu, kao i pčele. Na katunu su od 15. maja do 15. oktobra.

CRNAGORA

www.katunroads.me